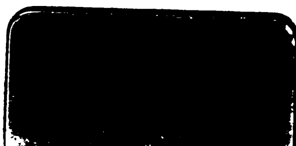
Otto Blom,

Den tidlige Middelalders Vaaben.

DEN
TIDLIGE MIDDELALDERS
VAABEN,

(omtrent 450 - 1050.)

AF

OTTO BLOM,
ARTILLERILIEUTENANT.

MED 48 AFBILDNINGER I TRÆSNIT OG CHEMITYPI.

SÆRSKILT AFTRYK AF „TIDSSKRIFT FOR KRIGSVÆSEN."

KJÖBENHAVN.

C. C. LOSE & DELBANCOS FORLAG.

THIELES BOGTRYKKERI.

1861.

De Kilder, hvorfra man har hentet Oplysninger om de europæiske Folkeslags Krigsvæsen og særlig om Beskaffenheden af deres Vaaben og øvrige krigerske Udrustning i Middelalderens tidligste og mørkeste Aarhundreder, kunne henføres til tre Hovedgrupper, nemlig de skriftlige historiske Efterretninger, de samtidige billedlige Mindesmærker og de fra hin Tid bevarede Oldsager.

De ældste historiske Efterretninger om de gothiske og germaniske Folkefærd skyldes latinske og østromerske Forfattere; først i Tidernes Løb opstod der hos de barbariske Nationer, der havde bosat sig i de fordums romerske Provindser, en begyndende Litteratur for en stor Deel bestaaende af historiske Skrifter, som i Forbindelse med de tidlig nedskrevne Love samt enkelte endnu bevarede Diplomer og lignende Mindesmærker give endeel Oplysninger om den foreliggende Gjenstand. Det er især Frankernes og Angelsaxernes tidligste Skrifter, der her ere af Vigtighed; de nordiske Folks Litteratur naaer som bekjendt ikke tilbage til den tidlige Middelalder før Christendommens endelige Befæstelse blandt vore Forfædre ved Midten af det 11te Aarhundrede. De Efterretninger, vi have om Hedenskabets Tidsrum, skyldes

for en ringere Deel fremmede Forfattere; men fortrinsviis hidrøre de fra Sagn, som ikke ere optegnede i den Form, hvori vi nu have dem, før i det 12te og de følgende Aarhundreder. Ihvorvel disse indenlandske Kilder til Nordens ældste Historie altsaa savne den for den fuldkomne Troværdighed høist vigtige Betingelse, at være nedskrevne af Øienvidner eller Samtidige med de Tildragelser, de beskrive, er der dog idetmindste een Klasse af dem, nemlig de islandske Sagaer, hvis Vigtighed for Historien og Archæologien ikke beroer alene derpaa, at ingen tilforladeligere Kilder haves, men tillige paa deres egne indre Fortrin; den Omstændelighed, Anskuelighed og idetmindste subjective Sanddruhed, hvormed især de ældre af Sagaerne skildre Begivenhederne, gjør dem ikke alene til en sund og tiltrækkende Læsning, men giver dem tillige en noksom erkjendt Betydning for Historien og Oldtidsforskningen, idet deres Skildringer kaste et levende Lys over Meget, som uden dem vilde være ukjendt eller uklart for Nutiden.

Den afbildende Kunst stod i den tidlige Middelalder paa et saare lavt Trin selv hos den Tids mere civiliserede Nationer eller rettere talt, selv hos de Folkefærd, der vare nogetmindre nedsunkne i Barbari og Raahed, end deres Naboer. Datidens Kunst har saagodtsom ikke efterladt sig andre Mindesmærker end de Haandtegninger og saakaldte Miniaturmalerier, hvormed adskillige af de fra denne Periode opbevarede Haandskrifter ere udsmykkede. Hvor ufuldkomne disse Tegninger end ere fra et kunstnerisk Synspunkt betragtede, savne de dog langtfra Værd og Interesse for Archæologien, idet de bringe os mange Ting for Øie, som man uden dem kun vilde kjende gjennem Kildeskrifternes tilfældige og løse Omtale eller i det høieste fra en ufuldkommen verbal Beskrivelse. En Omstændighed, som i høi Grad forøger disse Haandtegningers archæologiske Værd, er den, at hin Tids som overhovedet hele Middelalderens Kunst-

nere saagodtsom aldrig have tænkt eller forsøgt paa at iføre sine Skikkelser et historisk Costume, men ganske naivt have benyttet det eneste Costume, de kjendte, nemlig deres Samtids; hvad enten en Figur skal forestille Kæmpen Goliat eller Oluf den Hellige, Kong Kosroes af Persien eller Erkeenglen Michael, findes den iklædt den Vaabendragt, Kunstnerens Samtidige brugte. Først i den saakaldte Renaissancetid blev det Mode som historisk Costume at benytte en Slags vedtaget, idealiseret eller rettere forvansket antik Dragt, som lige hensynsløst brugtes ved Fremstillingen af bibelske, græsk-romerske og middelalderlige Emner, forsaavidt man ikke til de sidste foretrak et formeentlig ridderligt Costume, der ikke gav hint qvasi-romerske noget efter i Absurditet. Det har været den nyeste Tid forbeholdt at bringe Kunstens Udøvere til at tage idetmindste noget Hensyn til Udbyttet af archæologiske Forskninger.

En tredie Kilde til Belæring om Fortidens Vaaben, som i Vigtighed mindst maa stilles lige med de tvende foran nævnte, besidder man i de Oldsager fra det omtalte Tidsrum, som endnu, 800 Aar efter Periodens Udløb, Tid efter anden graves op af Jorden. Vaaben saavelsom andre Gjenstande fra den tidligste Middelalder komme stundom for Dagens Lys fra gamle Borgsteder, alfare Landeveie, samt fra Flodsenge, Tørvemoser og lignende Steder, hvor de i sin Tid enten af Vanvare ere tabte eller med velberaad Hu gjemte, og hvor Forholdene mere eller mindre have begunstiget deres Bevarelse imod Tilintetgjørelse; imidlertid udgjøre de gamle Grave de vigtigste Findesteder for Vaaben og andre Gjenstande fra dette Tidsrum; de have ydet de talrigste Bidrag til de antiqvariske Samlinger, og deres forskjelligartede Indhold af Vaaben, Mynter, Smykker og Redskaber gjør det tidt muligt med tilnærmende Nøiagtighed at bestemme, ved hvilket Tidspunkt de fundne Ting ere nedlagte i Jordens Skjød. For den tidlige Middelalders Archæologi er det

en Omstændighed af stor Vigtighed, at de barbariske Nationer, som efter den store Folkevandring toge Bopæle i Mellemeuropa, en Tidlang, selv efter at de udvortes havde antaget den christne Tro, holdt den gamle hedenske og nationale Sædvane i Hævd at stede den Døde til Jorden med sine Vaaben, Redskaber og Smykker; denne Sædvane blev neppe fortrængt hos Frankerne og Angelsaxerne, før det hen i det 8de eller endog først i det 9de Aarhundrede blev Skik at begrave Ligene i og ved Kirkerne, istedenfor som hidtil paa hedensk Viis at stede dem til Jorden i Gravhøie eller paa store fælles Begravelsespladser paa aaben Mark.[1]) Hos Nordboerne, der saa længe holdt sig uberørte af Christendommen, maatte naturligviis de hedenske Gravskikke endnu længere holde sig ibrug, og selv hvor Nordboerne ved at nedsætte sig blandt fremmede Folkeslag, der for længe siden vare christnede, kom i Berøring med og omsider tilegnede sig den nye Tro, synes de somme Steder ikke at have kunnet give Afkald paa deres Fædres Sædvane. Det norske Herredømme i Dublin, der varede fra Midten af det 9de til Slutningen af det 12te Aarhundrede, har saaledes efterladt sig et Mindesmærke i en Mængde Grave, i hvilke Ligene fandtes nedlagte med Vaaben og Smykker[2]). Ved Siden heraf er det paafaldende, at det ikke er lykkedes at opdage tilsvarende nordiske Grave i Normandiet, saa at man nødsages til at antage, at Normannerne her ikke have holdt Fædrenes Skikke saa trofast i Hævd; dette stemmer iøvrigt vel overeens med den historiske Kjendsgjerning, at Normannerne saa hurtig assimilerede sig med deres nye Landsmænd, at f. Ex. allerede den anden Hertug af Normandiet, Gangerrolfs Efterfølger, maatte sende sin unge Søn bort fra sit franske Hof i Rouen til Bayeux, for her, hvor den nordiske Nationalitet bedre havde trodset den fremmede Indflydelse, at lære at tale sine fædrene Frænders danske Sprog.[3]) I selve Norden synes de hedenske Gravskikke ikke at

være blevne fortrængte før i Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, og blandt Venderne hinsides Østersøen have de naturligviis holdt sig endnu længere.

Af de tre Hovedafsnit, hvori den nordiske Oldtidsvidenskab inddeler Tiden før Nordens Inddragelse i det middelalderlige, christne Cultursamfund, nemlig Steen-, Bronce- og Jernalderen, omfatter den sidste ikke alene det Tidsrum, vi her skulle omtale, men tillige en Periode forud for dette. Det er nemlig bragt udenfor al Tvivl, at Nordens Indbyggere og saameget mere deres sydligere Naboer ligesiden et af vor Tidsregnings første Aarhundreder have kjendt Jernet og brugt det til Forfærdigelsen af Vaaben og Redskaber. I en Periode, som Oldtidsforskerne have givet Navn af den ældre Jernalder, har den paa samme Tid i det romerske Keiserrige blomstrende Cultur udstrakt sin Indflydelse selv til det afsides liggende og for Romerne selv saagodtsom ukjendte Norden, en Paavirkning, som det ikke ligger fjernt at sammenligne med den, som den europæiske Civilisation i vore Dage udøver paa barbariske Folkeslag endog i det indre Afrika, hvorhen kun faa Europæere ere naaede, og hvorfra endnu færre ere vendte tilbage. Hin gamle romerske Culturpaavirkning er for Danmarks Vedkommende tilstrækkelig godtgjort ved en særdeles mærkelig Række af Fund tildeels fra Gravhøie, men især fra jydske og fyenske Tørvemoser, ved hvilke en Mængde Gjenstande, fornemmelig Vaaben, ere bragte for Dagen, som bære Vidnesbyrd om, at ikke alene mange Gjenstande af reent romersk Arbeide deels vel som Handelsvarer, deels vel ogsaa som Krigsbytte fra sydligere Folkefærd ere bragte her ind i Landet, men at man selv ved Dannelsen og Udsmykningen af de utvivlsomt hjemmegjorte Gjenstande har lagt Vind paa at efterligne den samtidig hos Romerne herskende Smag.

Den herved charakteriserede Culturperiode, den ældre Jernalder, maa formodenlig være bragt til Afslut-

ning ved den store Folkevandring, og de ved denne fremkaldte uhyre Omvæltninger i de tidligere Culturforhold; endnu inden den kuldkastede det vestromerske Rige, maa den have afbrudt det middelbare Samkvem mellem Norden og Sydeuropa. I den yngre Jernalder, med hvilket Navn Archæologerne betegne den følgende Periode ligetil Christendommens Befæstelse blandt vore Forfædre, altsaa netop det Tidsrum, vi her skulle omtale, vare Nordboerne ved Forholdene henviste til væsenlig i deres egen Nationalitet at søge Grundvolden til en vordende ny Civilisation; ikkun sparsomt tilflød der dem fremmede Culturelementer deels fra det græske Keiserdømme og fra Østerlandene, deels fra saadanne beslægtede Folkestammer, der som Frankerne og Angelsaxerne havde nedsat sig i gamle romerske Provindser og her vare trufne paa en høit udviklet og gjennem Aarhundreder grundfæstet Civilisation, hvis Paavirkning de ikke havde kunnet unddrage sig. De Gjenstande fra den tidlige Middelalder, som fremdrages af Gravene i England, Frankrig, Schweiz samt i den søndre og vestre Deel af det nuværende Tydskland, bære Præget af en samtidig Paavirkning af Reminiscentser fra den romerske Kunststil og af en ny, vistnok oprindelig gothisk-germanisk Smag, som lægger sig for Dagen i en høist eiendommelig fantastisk og mangengang bizar Udsmykning af Gjenstandene Her i Norden gjenfindes ved Fundene fra den yngre Jernalder Præget af den samme nationale eller, om man vil, barbariske Smag, og det formeentlig mere uberørt af hiint fremmede Element. Hvormeget de sydligere boende Folkeslag af germanisk Rod i den tidlige Middelalder ere blevne paavirkede af den fordum i deres Lande herskende Cultur, fremgaaer for at nævne et Exempel deraf, at disse Folk strax have antaget Romernes Bogstavskrift, medens Nordboerne i hele denne Periode holdt fast ved den for de skandinaviske Folke-

slag eiendommelige Runeskrift, som allerede har været i Brug i Norden i den ældre Jernalder, og som endnu i det 13de Aarhundrede ikke var heelt fortrængt af Bogstavskriften. Der viser sig altsaa trods den indbyrdes Lighed dog en umiskjendelig Forskjel mellem Oldsagerne fra den tidlige Middelalder, eftersom de hidrøre fra Norden og fra de endnu fjernere vendiske Lande, eller fra de sydligere fordum romerske Dele af Europa, en Forskjel, som den, der studerer Fortidens Vaaben, ikke kan oversee; det vil blandt andet ikke kunne undgaae hans Opmærksomhed, at de Vaaben, vi kjende fra Nordens yngre Jernalder, i flere Henseender have større Lighed med dem, der brugtes hele Europa over i den følgende Periode af Middelalderen, Korstogenes Tid, end de Vaaben vi f. Ex. kjende fra Angelsaxernes og Frankernes Grave. Dette ved første Øiekast paafaldende Særsyn maa vistnok fornemmelig forklares derved, at medens de nordiske Gravfund naae ned til Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, finder man i de tidlig christnede Folks Grave ingen Vaaben, der ere yngre end det 8de eller 9de Aarhundrede; det synes rimeligt at antage, at det livligere Samqvem i det 9de og 10de Aarhundrede imellem Norden og Syden, for hvilket blandt andet Normannertogene ere et Udtryk, har bidraget sit til at udjevne Forskjellen mellem Folkeslagenes Bevæbning. Tye vi for Periodens sidste to Aarhundreder til de levnede billedlige Mindesmærker, saa vise disse os, at Frankerne, Angelsaxerne og Tydskerne i dette sidste Afsnit af Tidsrummet have baaret Vaaben af samme Form, som dem vi kjende fra vore Forfædres Grave.

Fra latinske og østromerske Skribenter vides det om Frankerne, at de, dengang de først kom tilsyne paa Historiens Skueplads og endnu en lang Tid efter, kæmpede fortrinsviis tilfods, noget som vistnok fra første Færd har været Tilfældet med de fleste Folk af gothisk

og germanisk Rod*), medens flere af de Nationer, med hvilke de i Tidens Løb kom ikast, f. Ex. baade Magyarerne og Araberne, fortrinsviis vare Rytterfolk. Først i en senere Tid under Karl den Store og hans Efterkommere finder man tilforladelige Vidnesbyrd om, at Rytteriet havde faaet en større Betydning i Frankernes Hære, noget som f. Ex. fremgaaer af et af Karl den Skaldedes Capitularier, hvori denne Konge opbyder alle dem, som have eller kunne skaffe sig Heste, til at drage i Marken; i et Kildeskrift fra Slutningen af det 9de Aarhundrede siges det endog udtrykkeligt, at ved dette Tidspunkt var Krigstjenesten tilfods gaaet heelt af Brug iblandt Frankerne.[4]) Denne Rytteriets Opkomst stod vistnok i et gjensidigt betingende Forhold til Opkomsten af Lænsvæsenet, hvilken paa eengang politiske og militaire Institution netop under de magtesløse karolingiske Keisere og Konger fik Leilighed til at udvikle sig og fæste Rod i de Lande, som havde udgjort Karl den Stores Rige; udover dettes gamle Grændser udbredte Feudalvæsenet sig ikke i dette Tidsrum, og kun indenfor dem fik Ryttertjenesten saa tidligt nogen Betydning blandt de germaniske Nationer. Nordboerne kæmpede saagodtsom aldrig fra Hesten, ialtfald kun ved tilfældige Sammenstød; i Krigen var det i det høieste kun Anførerne, der som Knud den Store og Edmund Jernside i Slaget ved Sherston, efter hvad Knytlinge-Saga beretter, ledede Kampen fra Hesten[5]); hverken ved Clontarf eller paa Lyrskovs Hede fegtedes der tilhest, og før Slaget ved Stiklestad, beretter Oluf den Helliges Saga, bød Kongen dem af sine Mænd, der vare beredne, at sidde af Hestene og gjøre sig rede til at gaae Fjenden imøde[6]).

---

*) Iblandt de barbariske Nationer, som deeltoge i den store Folkevandring, nævnes dog nogle, f. Ex. Vandalerne, af romerske Historieskrivere som Folk, der vare i Besiddelse af et talrigt og vel øvet Rytteri.

Ogsaa i Fortællingerne om de islandske Blodhævnsfeider fortælle Sagaerne idelig, at Mændene, inden de gave sig i Kamp, forlode de Heste, paa hvilke de havde tilbagelagt Veien for at opsøge deres Fjende.

Som de Angrebsvaaben, der vare i Brug, nævne Kildeskrifterne Sværd og Knive, Øxer og Kjøller, Haandspyd og Kastespyd, Buer og Slynger. Af Dækvaaben synes Frankerne efter østromerske Forfatteres Beretninger oprindelig i Reglen ikke have benyttet andre end det simpleste og lettest overkommelige af alle, nemlig Skjoldet; de fuldkomnere Dækvaaben, Hjelmen og Brynjen, have vel dengang kun Enkelte formaaet at skaffe sig; i dette Forhold maa der imidlertid i Tidens Løb være foregaaet en Forandring, eftersom Karl den Store i et af sine Capitularier kunde paalægge sine Grever, at holde Øie med, at hver Mand af det til Leding udbudne Mandskab mødte udrustet, ei alene med Spyd og Skjold samt en Bue med to Strænge og en Tylvt Pile, men tillige med Hjelm og Hærklæder [7]) *). Fra Begyndelsen af det 10de Aarhundrede har man Vidnesbyrd om, at Besiddelsen af disse kostbarere Dækningsmidler samt af et med Guld prydet Sværd ikke længere hos Angelsaxerne kunde gjælde som Særkjende for Høvdingerne eller Jarlerne i Modsætning til den store Klasse af menige fribaarne Mænd [8]). De nordiske Kildeskrifter, som omtale Begivenheder fra den indeværende Periodes sidste Aarhundreder, nævne Hjelme og Brynjer saa tidt, at man ikke kan tvivle om disse Vaabens almindelige Udbredelse blandt vore Forfædre; at deres Brug ikke var indskrænket til enkelte udmærkede og rige Mænd, sees

*) I Frankrig synes Forpligtelsen til at være i Besiddelse af en Brynje, at have været knyttet til Jordeiendomme af en bestemt Størrelse, og den franske Hærs Historieskriver, Daniel, udleder heraf den Benævnelse „Fiefs de haubert“ (Brynjelæn), som enkelte Godser i Normandiet bare endnu paa hans Tid (1724).

blandt andre Steder deraf, at Oluf den Helliges Langskib Karlhøfde var bemandet med Hundrede Mand, der alle havde Ringbrynjer og vælske Hjelme, de fleste af dem tillige Skjolde[9].

Inden vi beskrive den tidlige Middelalders krigerske Udrustning, skulle vi kortelig omtale den Tids almindelige Mandsdragt. Inderst paa Kroppen bares en Skjorte af Lærred; Benene beklædtes med Buxer eller Brog, som fastholdtes om Livet ved et Brogebælte, og som naaede enten til Knæene eller til Anklerne eller endog udgjorde eet Stykke med Strømperne. Paa Fødderne bares enten Sko eller en Slags Halvstøvler, der naaede op over Anklerne; en underlig Skik, som Frankerne have kjendt meget tidligt, og som idetmindste i det 11te Aarhundrede ogsaa blev fulgt her i Norden, var den at omvikle Benene fra Knæene til Anklerne med Baand; man har med eller uden Føie villet finde en sidste Levning af denne Mode i de til den høiskotske Dragt hørende rudrede Strømper. Ovenover Skjorten bares en nogenlunde vid Kjortel eller Blouse, der naaede omtrent til Knæene og holdtes sammen om Livet ved et andet Bælte, der vistnok ikke sjeldent var smykket med Spænder og andet Beslag af Metal; Kjortlens Ærmer vare snevre ligesom Buxerne og naaede til Haandleddene. Stoffet, hvoraf Kjortlen syedes, var idetmindste i Norden sædvanlig Vadmel, stundom Peltsværk, sjeldent Silketøi. Ved Vintertide eller paa Reiser bar man sommetider ovenover denne Kjortel en anden af samme Form, kun uden Ærmer, men hyppigere dog en baade sid og vid Kappe uden Ærmer, men tidt forsynet med en Hætte til at drage op over Hovedet; den fastholdtes gjerne med et Spænde enten midt paa Brystet eller paa den ene Skulder; iøvrigt have de islandske Sagaer forskjellige Navne for Kapper af forskjellige Former. Som Hovedbedækning bar man enten en Hue eller en bredskygget Hat[10].

I den her beskrevne sædvanlige Dragt, uden Hjelm eller Brynje og med Skjoldet som det eneste Dækvaaben finder man ikke sjeldent Krigsmændene afbildede i den tidligere Middelalders illuminerede Haandskrifter, som vi see det i Fig. 1, der er taget fra et Manuskript fra Begyndelsen af det 11te Aarhundrede. Som oftest er Skjoldet afbildet cirkelrundt og stærkt hvælvet samt paa Midten forsynet med en fremstaaende Jernbukkel; undertiden synes man dog ogsaa at have brugt ovale Skjolde[11]. I de gamle Grave finder man ikke andre Levninger af Skjoldet end de til samme hørende Jernbeslag, idet de Bræder, hvoraf det hovedsagelig har været sammensat, naturligviis forlængst ere bortraadnede; efter Archæologernes Mening var det som oftest gjort af Lindetræ, hvoraf det har faaet et af sine hyppigst forekommende, digteriske Navne. Midt paa Træskjoldet var der et Hul, hvorover Haandtaget var anbragt, og som udvendig var bedækket med en med Nagler befæstet Jernbukkel. Slige Jernbukler henhøre til de almindeligere Gravfund og forekomme i forskjellige

Fig. 1.

Former, blandt hvilke den simpelt halvkugledannede synes at have været den almindeligste her i Danmark;

Fig. 2.

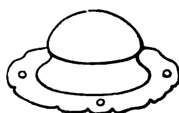

Fig. 3.

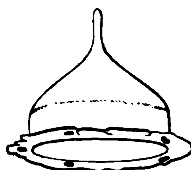

Fig. 2 viser os en i norske Grave hyppig forekommende Form; Skjoldbukler, der, som den i det oldnordiske Musæum opbevarede, i Fig. 3 afbildede, løbe frem i en

Fig. 4.

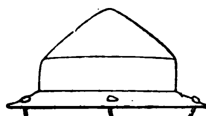
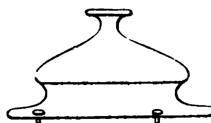

Fig. 5.

Spids, træffes ofte gjengivne i gamle Haandtegninger (see f. Ex. 1, 11 og 37); Fig. 4 er fundet i en Grav i Rhinhessen og Fig. 5 i England; den sidste har en for angelsaxiske og frankiske Skjoldbukler temmelig almindelig Form med en flad Knap istedenfor en Spids. Ikkun en sjelden Gang har man i Gravene fundet Levninger af de øvrige Jernbeslag, hvormed Skjoldene vare udstyrede; i frankiske Grave i Normandiet har man fundet Beslag, der som et tyndt omboiet Blik have beklædt Skjoldets Træhaandtag og dernæst fortsat sig til begge Sider som en smal Skinne ligetil Skjoldets Rand; i et enkelt Tilfælde fandtes denne Skinne paa hver Side kløftet i tre [12]). Ligeledes har man undertiden i Gravene fundet Levninger af de tynde Jernskinner, hvormed Randen af Skjoldet var beklædt, og man har derved faaet Midler ihænde til at overbevise sig om dettes cirkelrunde Form.

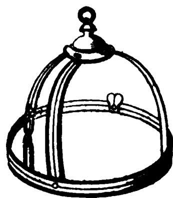
Det her beskrevne Rundskjold synes at have havt et Tværmaal af 2 til 3 Fod, og førtes med udstrakt Arm i den venstre Haand, der omfattede. Haandtaget (see Fig. 11). Udvendig var det stundom overtrukket med Skind eller Læder, men vistnok hyppigere malet; ofte omtales »de Danskes» røde Skjolde, og undertiden vare de prydede med Metalbeslag eller med malede eller forgyldte Figurer; undertiden kunde slige Figurer tjene til fælles Kjendingstegn for de Mænd, der adløde een Anfører, og det var vistnok til den Ende, at Oluf den Hellige gav sine Mænd Skjolde med forgyldte Kors og før Slaget ved Stiklestad lod alle sine Tilhængere tegne Kors paa Skjoldene og Hjelmene med Kridt[13]. Heraldiske, i Slægterne arvelige Skjoldemærker gaves der ikke i denne Periode ligesaalidt som i en rum Tid efter dens Udløb; naar Njals Saga fortæller, at Helge Njalsen bar et rødt Skjold med en Hjort, Kaare Sølmundsen et gyldent Skjold med en Løve[14]), da har Fortælleren sikkert nok ikke herved tænkt sig blasonerede Adelsskjolde. Derimod turde det være tilladt at formode, at han har tænkt sig de omtalte Figurer malede paa Skjolde af en anden Form end de ovenfor omtalte cirkelrunde og stærkt hvælvede, med en Jernbukkel paa Midten, for hvilke en Dyrefigur som en Hjort eller Løve kun vilde passe daarlig; rimeligere er det, at Fortælleren her har meent det i den følgende Periode af Middelalderen saa almindelige, som en Papirsdrage dannede (»kiteshaped«), ɔ: nedentil spidse, men oventil afrundede Skjold; saaledes som dette findes afbildet paa det berømte Tapet fra Domkirken i Bayeux, er det ganske fladt, som oftest uden Skjoldbukkel og tidt prydet med en eller anden Dyreskikkelse. Ogsaa i Laxdælasaga synes der at være tænkt paa denne Form af Skjolde, hvor det ved Bolle Thorleiksens Mord fortælles, at An Riismave løb ind i Hytten med Skjoldet holdt over Hovedet og den spidse Side vendt fremefter[15]), Det er ganske vist muligt, at Sagaskriverne let kunne

have taget Feil af Fortidens Vaaben og forvexlet dem med deres egen Samtids; saameget interessantere er det, at vi i Fig. 9, der er taget fra et Billedhaandskrift, som formodes at hidrøre fra det 10de Aarhundrede, gjenfinde det spidse Skjold i ganske samme Form, men rigtignok af mindre Dimensioner end det, hvormed baade Normannerne og Angelsaxerne ere afbildede paa Tapetet i Bayeux. Det bliver herefter rimeligt at antage, at det drageformige Skjold allerede i det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede er begyndt at komme i Brug ved Siden af Rundskjoldet.

En Ting, som er paafaldende ved Sagaernes Beretninger, er den ringe Gavn, som Skjoldet synes at have ydet sin Bærer; der mangler vel ikke Exempler paa, at Skjoldet har afbødet et Hug eller Stød; men fast oftere fortælles det, bvorledes Sværd og Øxer kløve det, og Landser, Kastespyd og selv Pile trænge igjennem det. Ifald vi her have at gjøre med noget mere end en stadig tilbagevendende poetisk Fiction, saa kunne vi heri see et Vidnesbyrd om, hvor tyndt og svagt Skjoldet maatte gjøres for ikke at blive altfor tungt til at føres med den venstre Haand alene*).

Medens Levninger af Skjolde ingenlunde høre til de sjeldne Gravfund, har man mærkeligt nok ikkun meget sjeldent i Gravene fundet Levninger af Hjelme. Det er neppe nok, at man kan benævne det i Fig. 6 afbildede Stykke saaledes; det bestaaer af en meget tynd Broncering, der har gaaet omkring Panden, hvortil er fæstet tvende ved et klokkeformigt Stykke foroven sammenholdte Bøiler, der synes at have omsluttet en Hue af Læder eller sligt.

Fig. 6.

*) Efterat have nedskrevet dette, ere vi blevne opmærksomme paa, at Adjunkt Engelhardt i sin Afhandling „Om Sønder-Brarup

Dette Stykke er fundet i England paa Hjerneskallen af en begraven Krigsmand, om denne imidlertid har levet i den tidlige Middelalder og ikke længe før, turde være temmelig usikkert*). I en anden Grav i England har man fundet tydelige Spor af, at Liget har været begravet med en Hue paa Hovedet, hvilken har været tæt besat med Jernknapper[16]. Af nogen egenlig Hjelm fra den tidlige Middelalder har man, saavidt vides, aldrig fundet nogen Levning, uagtet man maatte synes, at en saadan maatte have kunnet modstaae Tidens Tand ligesaavel som en Skjoldbukkel. Med Hensyn til Hjelmens Form er man da væsenlig henviist til at søge Oplysning i de samtidige billedlige Mindesmærker. I Billedhaandskrifterne forekommer den i mange forskjellige Skikkelser; ofte er Hjelmen en bækkenformig Jernhue, stundom med en fremstaaende Rand langs Kanten, stundom prydet med en Knap ovenpaa Issen (see Fig. 10), sjeldnere med en høi opretstaaende Kam som paa den i

Fig. 7.

Fundet" (indrykket i Slesvigske Provindsialefterretninger for 1858) har gjort en aldeles tilsvarende Bemærkning med Hensyn til de til dette Fund hørende runde Træskjolde, der dog maae antages at hidrøre fra et Tidsrum, der ligger et halvt Aartusinde forud for det, i hvilket de islandske Sagaer fortrinsviis bevæge sig.

*) Ogsaa fra Tydskland har man Efterretninger om Gravfund af lignende Hjelme; jfr. Peucker: „Das deutsche Kriegswesen der Urzeit", 2. Bd., p. 110.

Fig. 7 gjengivne Goliatsfigur, der hidrører fra et Haandskrift fra det 10de Aarhundrede; undertiden havde Hjelmen Form af en frygisk Hue (see Fig. 11). Fra Slutningen af det 10de Aarhundrede fik Hjelmen Skikkelse af en simpel

Fig. 8.

spidstoppet Jernhue, saaledes som den sees paa de i Fig. 8 afbildede Ryttere fra et angelsaxisk Manuskript fra Tiden omkring Aar 1000. Omtrent ved samme Tid synes det at være begyndt at komme i Brug at forsyne Hjelmen med en Næseskinne (paa Islandsk Nefbjörg ɔ: Næsebjerger), en i Reglen ikke synderlig bred Jernskinne, der fra Randen af Hjelmen gik ned over Panden og Næsen ligetil Munden, og som saaledes afgav noget Værn for Ansigtet idetmindste mod Hug, om end ikke noget aldeles betryggende Værn, eftersom Sagaen fortæller om Oluf den Hellige, at »han hug Thorgeir fra Kviste tværs over Ansigtet, hug Næseskinnen paa hans Hjelm sønder og kløvede hans Hoved nedenfor Øinene, saa at det næsten skiltes fra Kroppen.« [17]) Nordboerne have altsaa allerede i Slutningen af den indeværende Periode kjendt og brugt den Slags Hjelme, som den franske Antiqvar Allou har kaldet den normanniske Hjelm, og som var i saa al-

mindelig Brug over hele Europa i de følgende Aarhundreder af Middelalderen.

Hjelmene omtales i Kildeskrifterne ofte som forgyldte, noget som finder Medhold i Haandskrifternes Miniaturmalerier, hvor de gjerne ere anlagte enten med en graablaa Farve som Betegnelse for det blanke Staal eller med Guult eller Guld, hvor Kunstneren har villet gjengive en forgyldt Hjelm.

Allerede tidligere er det omtalt, at egenlige Brynjer i Middelalderens tidligste Aarhundreder vare meget sjeldne om end neppe ganske ukjendte hos de gothisk-germaniske Folk, men at de senere bleve ganske almindelige. Det synes rimeligt, at man tidlig har brugt Hærklæder af Skind eller af Tøi, som enten har været stærkt udstoppet og stukket eller ogsaa har bestaaet af mange Gange sammenlagt Lærred. Regnar Lodbrogs Silkesærk og den Rensdyrsskindskofte, som Thorer Hund bar ved Stiklestad, kunne maaskee opfattes som Exempler paa slige lettere Pandsere, der vel maatte kunne afgive et taalelig godt Værn mod Hug, uagtet vore Forfædre kun kunde tænke sig deres Modstandsevne bevirket ved Trolddom. Ogsaa fremmede Kilder indeholde Efterretninger om Brugen af slige lettere Hærklæder[18]. I de følgende Perioder af Middelalderen bleve Pandsere af den omtalte Beskaffenhed brugte ei alene som Rustninger for de Letbevæbnede; men de bleve tillige ganske almindelig baarne under Ringbrynjerne, deels vel for at hindre disse i at trykke og gnave Kroppen, deels og det maaskee fuldt saa meget for at tjene til Værn imod Hug og Stød, som vel ikke formaaede at drive en Æg eller Od gjennem Brynjen, men som, naar de bibragtes af en stærk Arm og med et tungt Vaaben, dog maatte kunne fremkalde betydelige Contusioner, naar der ikke under Brynjen fandtes et tykt og elastisk Stof til at opfange Slaget. Det synes ikke urimeligt, at man allerede i den tidlige Periode, vi her omtale, har baaret slige Pandsere neden-

under Jernbrynjen. I Fig. 9, som er taget fra et Haandskrift, der menes at være fra det 10de Aarhundrede, ere de tvende af Rytterne iførte Rustninger, der ere betegnede paa den Maade, med lodrette og vandrette, hinanden

Fig. 9.

krydsende Linier, som, hvor den er anvendt paa Afbildninger fra den senere Middelalder, af mange Archæologer antages at betegne netop de udstoppede eller af mange Lag Tøi dannede »Gambaisons« eller Pandsere, der, fordi de vare gjennemsyede eller »stukne«, som vi nuomstunder vilde kalde det, i Tegning maatte see ud som qvadratisk afstregede.

De egenlige Brynjer, som baade de vesterlandske og de nordiske Folk brugte i de senere Aarhundreder af den her omhandlede Periode, vare udentvivl af to Slags, der i Sagaerne benævnes Spangebrynjer og Ringbrynjer. Uagtet det neppe nogensinde er lykkedes at opdage Levninger af nogen Brynje af den førstnævnte

Slags, om hvis Udseende og Beskaffenhed man altsaa maa nøies med den Oplysning, de samtidige billedlige Mindesmærker kunne give, ere dog med Hensyn hertil vistnok alle nyere Archæologer enige. Den i Fig. 10,

Fig. 10.

fra et Billedhaandskrift fra det 9de Aarhundrede gjengivne Bueskytte, er iført en Brynje, der øiensynligt bestaaer af en Kjortel af et eller andet Stof, det være nu Skind eller vævet Tøi, udenpaa hvilken der er fastsyet en Mængde Spanger eller Skjæl af Jern, der falde noget over hverandre ligesom Tagstenene paa et Tag, paa det at intet Hug lettelig skal bane sig Vei ind imellem dem. Af denne Beskaffenhed har udentvivl Spangebrynjen altid været; kun synes Formen af de enkelte Skjæl at have været noget forskjellig; snart vare de langagtig firkantede, ikkun afrundede eller tilspidsede forneden, snart vare de

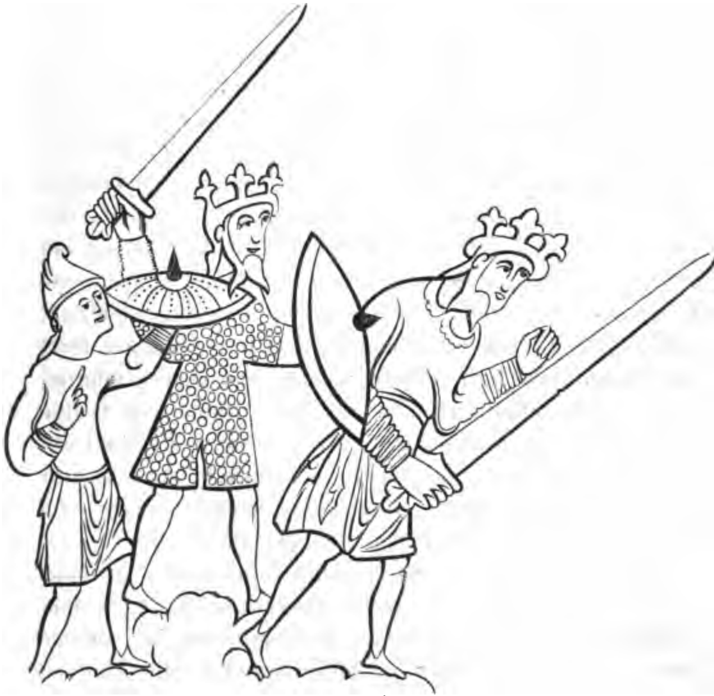
rudeformige, som det f. Ex. sees paa den mærkelige, i Træ udskaarne Figur, som er funden i Thyra Dannebods Grav ved Jellinge, og som udentvivl skal forestille en Mand, ifort en Spangebrynje [19]).

Langt almindeligere end Spangebrynjerne synes Ringbrynjerne at have været; de nævnes hyppig i Kildeskrifterne og forekomme ofte paa de samtidige Afbildninger; om deres egenlige Beskaffenhed i hin Periode ere Antiqvarerne imidlertid ingenlunde enige, hvad der er let forklarligt derved, at det først er i de senere Aar, at det er lykkedes at opdage Levninger af Ringbrynjer, der i intet Tilfælde kunne være yngre end den her omtalte Periode, saa at man ikke har havt andre Midler til at anskueliggjøre sig disse Dækningsmidlers Beskaffenhed end de samtidige ufuldkomne Afbildninger.

En saadan see vi i Fig. 11, der er taget fra et angelsaxisk Haandskrift fra Slutningen af det 10de eller Begyndelsen af det 11te Aarhundrede; Brynjen er her fremstillet som en Kjortel, der er oversaaet med en heel Mængde smaa Cirkler, der uden Orden ere tegnede paa Pergamentet jevnsides hverandre. I Fig. 7 og 9 have vi Exempler paa en anden Betegnelsesmaade med en Mængde smaa Halvcirkler, der ligeledes ere spredte mellem hverandre uden Orden, uden forsaavidt de alle vende den aabne Side opefter. Paa Tegninger, Sigiller og Gravstene fra det 12te og det 13de Aarhundrede findes Ringbrynjerne hyppig gjengivet ved horizontale Rækker af smaa halvmaaneformige Streger, af hvilke hveranden Række vende Aabningerne tilhøire, hveranden tilvenstre; ikke sjeldent ere Rækkerne adskilte ved fine Linier; paa Afbildninger fra det 13de Aarhundrede er der ofte to Linier imellem hvert Par Rækker, og disse to Linier lade et ganske smalt tomt Rum aabent imellem sig. Af alle disse Betegnelser er der tilvisse ingen, der giver et umiddelbart anskueligt Billede af en Ringbrynje, beskaffen som dem, man kjender fra enhversomhelst Vaabensamling, og bestaaende af et Net af lutter ind i hverandre

gribende Jernringe. Det er vistnok herved, at mange Oldtidsforskere og deriblandt nogle af de vigtigste Forfattere over Middelalderens Vaaben [20]) ere komne til den

Fig. 11.

Anskuelse, at man i den tidligere Middelalder slet ikke har kjendt de flettede, udelukkende af Jernringe bestaaende Brynjer, men at denne Periodes Ringbrynjer ikkun deri have adskilt sig fra Skjæl- eller Spangebrynjerne, at de havde Ringe istedenfor Skjæl. Efter disse Antiqvarers Mening har da Ringbrynjen oprindelig i den tidlige Middelalder bestaaet af en Kjortel af Læder eller stærkt Tøi, hvorudenpaa der var fastsyet Ringe jevnsides hverandre og fladt paa Underlaget; dernæst

skulde man have ladet Ringene falde over hverandre som Skjæl, idet man ordnede dem rækkeviis, saaledes at de skifteviis havde Fald til høire og til venstre Side, paa det at et Hug ikke saa let skulde kunne trænge ind imellem dem; endelig i det 13de Aarhundrede skulde man have fundet paa at tildække Ringenes Tilsyninger til Underlaget ved lange, meget smalle Læderremme, af hvilke der altsaa kom een mellem hver to Rækker af Ringe; den høieste Fuldkommenhed, man skulde have drevet det til i den tidlige Middelalder, var at lade hver Række af Ringe være sammenlænket istedenfor at bestaae af enkelte løse Ringe. De fuldkomnere Brynjer, der bestaae af lutter Ringe, af hvilke hver enkelt griber ind i de fire nærmeste, og som i Forening danne et sammenhængende Væv eller Net uden noget tilsyet Underlag, skulde Europæerne efter samme Forfatteres Mening først ved Korstogene have lært at kjende hos Østerlænderne, og først henad Slutningen af det 13de Aarhundrede skulde de være blevne almindelige i Occidenten. Endnu i det 14de Aarhundrede, paastaaes det, brugte man kun at sammennitte hveranden Ring i den flettede Brynje; de øvrige Ringe vare ikkun sammenbukkede [21]).

De fleste Læsere ville vistnok indrømme, at hvor sindrig end den her fremsatte Forklaring af de gamle Afbildningers Fremstillinger af Ringbrynjerne er, tiltaler den just ikke ved nogen slaaende Rimelighed. Den er derfor bleven bestridt af flere nyere Archæologer. Det ligger meget nær at indvende, at den givne Forklaring af de gamle Afbildninger ingenlunde er udtømmende, aldenstund der gives Afbildninger, som fornuftigviis ikke kunne forestille andet end Ringbrynjer, og paa hvilke den givne Forklaring aldeles ikke passer [22]); den Maade, hvorpaa Brynjernes Udseende er gjengivet paa de samtidige Afbildninger, er overhovedet saa forskjellig og i mange Tilfælde saa øiensynlig vilkaarlig, at der synes at være Grund til at betvivle, hvorvidt det er muligt paa Undersøgelsen af disse Mindesmærker at bygge en objectiv

sand Erkjendelse af, hvorledes Brynjerne have seet ud, eller hvorledes de i Virkeligheden have været beskafne; det er med Føie gjort gjældende, at Udseendet af de gamle Afbildninger, i hvilke f. Ex. mangengang en Skov er gjengivet ved en Stilk med et Par eventyrlig formede Blade, ikke egner sig til at tjene som Hjemmel for en bestemt Anskuelse af Brynjernes Beskaffenhed. Man træder vist ikke hin Tids Kunstnere for nær ved at antage, at man f. Ex. i Fig. 7, 9 og 11 har villet gjengive flettede Ringbrynjer; det er ialtfald ikke urimeligere at formode dette, end f. Ex. at antage, at Forfærdigeren af Tapetet i Bayeux har kjendt og tænkt sig at fremstille Heste, saaledes som de forekomme i Naturen, selv naar han har fremstillet dem grønne eller indigoblaae, med eet carmoisinrødt og to kanariegule Been. Vil man antage, at Vilhelm Erobreren ved Hastings trods Bayeuxtapetets modsatte Vidnesbyrd har redet en Hest af en eller anden i Naturen forekommende Lød, saa maa man indrømme, at der er en Mulighed for, at han har baaret en Brynje, som har været flettet af Ringe, uagtet den paa Tapetet seer ud som om de enkelte Ringe sadde fladt og jevnsides hverandre. De mangfoldige Mynstre paa Afbildninger af Brynjer kunne med stor Rimelighed betragtes som vilkaarlig valgte Betegnelser for den flettede Ringbrynje; dennes virkelige Udseende er det i og for sig ikke ganske let for Tegneren eller Billedhuggeren at gjengive paa en nøiagtig Maade, og i sin Ubehjælpsomhed har da Kunstneren betjent sig af en af hine conventionelle Betegnelser uden at gjøre sig Tanke om, at Nogen kunde tage Feil med Hensyn til en for ham selv saa hverdagelig Ting, og mindst af alt tænkende paa, at han med sine enten paa Maa og Faa eller efter hiin Tids Skik og Brug valgte Figurer efter mere end et halvt Aartusindes Forløb skulde volde lærde og skarpsindige Mænd Hovedbrud. Paastanden om de flettede Ringbrynjers østerlandske Herkomst er ligesaa ubeviislig

som den indtil for faa Aar siden gængse Paastand, at Ildvaabnene ere komne til os fra Østerland. Paa de Afbildninger fra Korstogenes Tid, hvor der er fremstillet Kampe mellem de Christne og de Vantroe, have Kunstnerne stundom lagt Vind paa at fremhæve Forskjellen mellem de tvende stridende Partiers Vaabendragt[23]; men vi tillade os heilig at tvivle om, at det er muligt at paavise nogen slig gammel Afbildning, som bærer det fjerneste Spor af nogen Hentydning til, at Østerlænderne skulde have brugt de flettede Ringbrynjer, og Occidentalerne samtidig de supponerede mindre fuldkomne Rustninger med Ringene syede fast paa et Underlag.

Efterat have godtgjort, at de gamle Afbildninger ingenlunde levere noget gyldigt Beviis for, at man i den tidlige Middelalder har savnet Kundskab om de flettede Ringbrynjer, har man endog fra de samme Afbildninger hentet indirecte Vidnesbyrd om, at man maa have kjendt dem. Vaabenhistorikeren Hewitt har henledet Opmærksomheden paa en Gruppe paa Bayeuxtapetet, hvor man seer to Mænd ifærd med at krænge Brynjen af en slagen Fjende, hvorved Vrangsiden kommer tilsyne, og man seer, at den er gjengivet ganske paa samme Maade som Retsiden[24], noget der kun kan forklares derved, at Kunstneren har villet fremstille en flettet Ringbrynje. Tilsvarende Exempler vilde ogsaa kunne fremdrages med Hensyn til andre billedlige Fremstillinger af Ringbrynjer, selv hvor disse ere gjengivne med Striber paatværs, og hvor altsaa mange Antiqvarer troe at see Ringskjorter med paasyede Ringe og Læderremme til at dække Tilsyningerne. Man har endvidere fremhævet forskjellige Steder i Kildeskrifterne, hvor der er talt om Ringbrynjer paa en saadan Maade, at man ikke uden at tye til allehaande kunstige Fortolkninger kan faae andet ud, end at Talen er om flettede Brynjer. I det gamle angelsaxiske Digt om Beowulf forekommer der saadanne Udtryk om Brynjerne, som »Bryst-Net«, »Hær-Net«, »den

haandflettede og smidige Brynje» o. s. v., lutter Epitheta som kun lade sig udtyde paa een Maade[25]. I Volsunga Saga siges det om Sigurd Fafnersbane, at af Sorg og Harme »opsvulmede hans Sider saaledes, at hans Brynjeringe gik sønder»[26]. Naar enkelte Antiqvarer[27] af disse og lignende Citater have ladet sig bevæge til at indskrænke deres Paastand dertil, at de flettede Brynjer vel have været kjendte i den tidligere Middelalder, men overmaade sjeldne, hvorimod de syede Ringbrynjer have været de overveiende almindelige, saa maa man tilvisse undre sig over, at der er levnet os Udtalelser, som alene kunne hentydes paa det, der formeentlig skulde have været en sjelden Undtagelse, nemlig den flettede Brynje, medens der ikke foreligger noget eneste Kildested, som med Rimelighed kan antages at hentyde bestemt til de formeentlig dengang hverdagelige Hærklæder, hvis Ringe vare heftede paa et Underlag. Som et Exempel paa, ad hvilke underlige Veie man maa gaae, for at fortolke de gamle Beretninger i Overeensstemmelse med den tidt nok nævnte Gisning om den tidlige Middelalders Ringbrynjer, kunne vi anføre følgende: flere samtidige Skribenter berette den i og for sig ubetydelige Omstændighed, at Vilhelm Erobreren, da han væbnede sig før Slaget ved Hastings, af Vanvare kom til at krænge sin Brynje; en Antiqvar[28] har deraf villet slutte, at denne maa have været af den supponerede Slags, hvis Ringe vare syede jevnsides hverandre og fladt paa Underlaget, da Brynjen, ifald Ringene havde været fæstede saaledes, at de halvveis dækkede hverandre, ikke saa let vilde have ladet sig krænge, Den nævnte Antiqvar har saaledes heelt seet bort fra, at det omtalte Tilfælde allerlettest lader sig forklare ved at antage, at Kongens Brynje har været af de flettede, ved hvilke der kun er en ringe, lidet iøinefaldende Forskjel paa Retsiden og Vrangen. Ved denne Antagelse kommer man tillige lettest ud over den Vanskelighed, at samme Konge paa

Bayeuxtapetet bærer en Brynje, hvis Ringe ere tegnede jevnsides hverandre, medens Ringene paa hans Sigil ere tegnede, som om de faldt over hverandre; her som i lignende Tilfælde turde Sagen være den, at de to Kunstnere hver paa sin Maade have villet gjengive en almindelig flettet Ringskjorte.

Denne sidste og simpleste Forklaring af de samtidige billedlige Fremstillingers forskjellige Udseende har i de sidste Aar faaet en vigtig Stadfæstelse derved, at det er lykkedes at opdage Brudstykker af flettede Ringskjorter under Forhold, der udelukke enhver Tvivl om deres høie Alder. I Nørrejylland har man for en halv Snees Aar siden i en Gravhøi fra Jernalderen fundet en Brynjehætte, bestaaende af smaa i hinanden gribende Jernringe, der blot ere sammenbukkede, men ikke nittede [29]. Ogsaa i den i antiqvarisk Henseende saa mærkelige Mose ved Sønderbrarup i Sønderjylland er der fundet tvende flettede Brynjer*), af hvilke det er lykkedes at bevare betydelige Levninger; i den ene ere kun enkelte af Ringene nittede, i den anden ere de det alle [30], og hermed er det da modbeviist, at det skulde være et Særkjende for de ældre flettede Brynjer, at ikkun hveranden Ring er nittet. Sønderbrarupfundet skriver sig rimeligviis fra det 3die eller 4de Aarhundrede, og yngre ere ialtfald ikke de Ringfletninger, som ere fundne i de mærkelige Pælebygninger i nogle af Schweiz's Indsøer; ogsaa i England har man fundet Levninger af flettede Brynjer [31]. Endelig fortjener det at bemærkes, at der i Artillerimusæet i Paris opbevares et i Syditalien fundet Hovedsmykke til en Hest, forfærdiget af Bronce og tildeels bestaaende af Ringfletninger [32]; det afgiver et Beviis for, at den Opfindelse at frembringe et smidigt

*) I det Aar, som er forløbet, siden vi nedskreve dette, er det som bekjendt lykkedes at fremdrage endnu flere af disse mærkværdige Stykker.

Net af Ringe, der gribe ind i hverandre, er ældre end Middelalderen. At Ringbrynjer og Brudstykker af saadanne saa overordenlig sjeldent ere fundne sammen med andre Gjenstande fra Middelalderen, finder en rimelig Forklaring deri, at der maatte særdeles gunstige Omstændigheder til, for at de tynde Jernringe skulde kunne modstaae Rustens Indvirkning. Af den hypothetiske Slags Brynjer, hvis Ringe vare fæstede til et Underlag, har man hidtil, saavidt vides, ikke fundet det ringeste Spor.

Have vi maattet opholde os temmelig længe ved det omtvistede Spørgsmaal om Brynjernes Beskaffenhed, saa kunne vi fatte os saa meget kortere med Hensyn til deres Form. Afbildningerne fra den tidlige Middelalder vise altid Brynjen i Form af en temmelig kort Skjorte, der stundom ikke naaer synderlig langt nedenfor Bæltestedet (see Fig. 7), og som, naar den er længere, ofte er forsynet med Slidser forneden, vistnok for ei at være til Hinder ved Ridningen (see Fig. 11). Ærmerne naae sjeldent længere end til Albuerne, kun undtagelsesviis til Haandleddene[33]). Halsen og Nakken ere som oftest blottede; dog tyder det ovenfor omtalte Fund af en Brynjehætte i en jydsk Gravhøi hen paa, at man allerede før den indeværende Periodes Udløb har begyndt at forsyne Brynjen med en Hætte til at drage over Halsen og Hovedet, hvorovenpaa igjen Hjelmen anbragtes, saaledes som man med Bestemthed veed, at det brugtes ved Begyndelsen af den paafølgende Periode. Det synes ogsaa, at de i Fig. 9 gjengivne Rytterfigurer have slige Hætter paa deres Brynjer*). Til Benene brugtes vistnok saare

*) I Hefners „Trachten des christlichen Mittelalters", 1. Bd. p. 33 er afbildet nogle Figurer med Hætter paa Brynjerne; den ene angives at være tagen fra Keiser Henrik II.'s Psalterium. Men baade disse Figurer og nogle lignende, som findes i Strutts „Horda Angel-cynan" og angives at være tagne fra Knud den Stores Bønnebog, bære en Vaabendragt, der saa afgjort ligner

sjeldent noget egenligt Dækningsmiddel; et gammelt Kildeskrift, som beskriver Karl den Stores Rustning, nævner vel, at han bar en Brog, som det synes af samme Beskaffenhed som Spangebrynjerne; men der tilføies udtrykkelig, at Keiserens Ledsagere ikke benyttede dette Beskyttelsesmiddel, fordi det var tilhinder, naar man sad tilhest[34]).

Inden vi slutte Beskrivelsen af den tidlige Middelalders krigerske Dragt, skulle vi endnu bemærke, at man til Skoene bandt Sporer, der forsaavidt lignede vore nubrugelige, som de havde en Bøile, der sluttede om Hælen; derimod havde de ingen Hjul, men Sporehalsen løb enten spidst til, eller den endte med en rudeformig Spids. Mærkeligt nok er det, at man i Gravene mange Gange har fundet en Spore ved Beenradens ene, sædvanlig den venstre Hæl, men ingen ved den anden. Sadler synes man tidlig at have havt af forskjellige Slags, som man dog ikke formaaer nærmere at betegne; paa Fig. 9 ere Sadlerne øiensynlig af samme Form med meget høie For- og Bagsvidsler, som dem man ved Hjælp af Bayeuxtapetet kjender fra Slutningen af det 11te Aarhundrede; paa Remtøiet er derhos gjengivet de nedhængende Prydelser, som vare i Brug i den tidlige Middelalder. Uagtet de gothiske og germaniske Folkefærd, som det tidligere er bemærket, fra første Færd yderst sjeldent kæmpede tilhest, er det dog ikke sjeldent, især i de nordiske Gravhøie fra den tidlige Middelalder, at finde Hestebeen samt Levninger af Ridetøi, især forskjellige Slags Spænder, Trendsebidsler af den endnu brugelige Form, enten med meget store Mundbidringe eller med en Knevl paa hver Side, og endelig store Stigbøiler, som oftest trekantede og ligesom Bidslerne ikke sjeldent prydede med Sølvbelægning[35]).

---

det 12te Aarhundredes, at der neppe kan være Tvivl om, at det er med Urette, at de som Kilder angivne Skrifter henføres til Henrik II. og Knud den Store.

Idet vi fra Dækvaabnene gaae over til at omtale Angrebsvaabnene, ville vi begynde med Sværdet, ihvorvel dette i Folkeslagenes Barndomstid maaskee ikke netop var det almindeligste Vaaben; Øxen og Spydet turde i denne Henseende gjøre det Rangen stridig; men idetmindste saalangt Nordens Historie naaer tilbage, og ligesaameget i den senere Middelalder har Sværdet spillet en saa stor Rolle blandt Angrebsvaabnene, at der heri synes at være skjellig Grund til at give det den forreste Plads i Rækken.

De gamle Sværd, som findes i Angelsaxernes, Frankernes og Tydskernes Grave, ere, hvor forskjellige de end tidt ere i Størrelsen, dog hovedsagelig af een og samme Form, saaledes som den vises ved de ved Fig. 12 og 13 afbildede Sværd fra frankiske Grave i Rhinhessen og Fig. 14 fra en engelsk Gravhøi. Sværdklingen er lige, tveægget og spids; dens Længde afvexler fra over 3 til under 2 Fod og dens Bredde i Forhold hertil. Foroven har Sværdet en Tange eller Angel, men af det egenlige Fæste findes der sjeldent noget Spor; Sværd med Sværdknapper og Pareerstænger høre til de største Sjeldenheder i Mellemeuropas Grave[36]), og man ledes derved til at troe, at om Sværdene i de tidligste Aarhundreder af Middelalderen overhovedet i Reglen have havt andet end et simpelt Haandtag af Træ, Been eller sligt, saa maa ogsaa Knappen og Pareerstykket have været af et lignende let forgængeligt

Fig. 12.

Fig. 13.

Fig. 14.

Stof; hvad Pareerstykket angaaer, har man i nogle Tilfælde kunnet constatere, at de i Gravene fundne Sværd ingensinde have havt noget saadant, idet man har fundet Levningerne af Skeden og af Haandfanget i umiddelbar Berørelse med hinanden. De omtalte Sværd have i Formen endeel Lighed med dem, der findes i Danmark fra den ældre Jernalder; ligesom hine ere disse lige, tveæggede og spidse [37]); efter Opdagelser i de allerseneste Aar i Moserne ved Allesø og Sønderbrarup have ei alene Haandfangene, men hyppig ogsaa de kugledannede Sværdknapper været af Been eller Træ, stundom beklædte med Læder og beslagne med Metal; noget egenligt Pareerstykke synes den ældre Jernalders Sværd sjeldent at have havt [38]). Eiendommelig for denne Periodes Vaaben er den tidt fortrinlige techniske Forarbeidning; Sværdbladene findes ei alene smukt tilslebne efter sammenstødende plane Flader, men paa adskillige af dem har Rusten endog bragt en smuk og regelmæssig Damascering af Staalet for Lyset.

Allerede i det Foregaaende have vi havt Leilighed til at omtale, at de Vaaben, som findes i Gravene i Mellemeuropas tidligt christnede Lande, kun kunne antages at repræsentere Folkeslagenes Bevæbning i et tidligere Afsnit af den Periode, vi her omtale, aldenstund de hedenske Gravskikke i disse Lande gik af Brug i Løbet af det 8de og 9de Aarhundrede; det skyldes vistnok denne Omstændighed, at de Sværd, vi kjende fra Frankernes og Angelsaxernes Grave, have saa ringe Lighed med dem, vi kjende fra de samme Folks Billedhaandskrifter fra Periodens sidste to Aarhundreder; hine Sværd have saagodtsom aldrig nogen Knap eller Pareerstang, medens vi ikke behøve at gaae længere end til de i Fig. 7, 9 og 11 gjengivne gamle Haandtegninger for at finde disse Dele af Sværdfæstet meget tydelig fremstillede. Originalerne til de i Afbildningerne fra det 9de og 10de Aarhundrede gjengivne Sværd ere i Mellemeuropa kun

at finde enkeltviis i Flodsenge, paa ældgamle Borgpladser og lignende Steder, hvor de i sin Tid ere tabte; i større Mængde findes de kun i de Lande, hvor Christendommen først seent fortrængte de nationale Gravskikke; de findes derfor fortrinsviis i de nordiske Gravhøie fra den yngre Jernalder, dernæst i fremmede Lande, f. Ex. i Irland, i Grave, der hidrøre fra de nordiske Nybyggere, og endelig i de gamle vendiske Lande, der endnu langt hen i den følgende Periode hævdede de hedenske Gravskikke; man har saaledes i liflandske Grave, der neppe kunne hidrøre fra Nordboer, fundet Sværd, som ligne dem af nordisk Oprindelse saameget, at een og samme Beskrivelse passer paa dem begge*).

*) Mange af de Oldsager, som ere fundne i gamle Grave i Lifland, og som ere beskrevne i Bährs „Gräber der Liven", have en saa overraskende Lighed med de tilsvarende Gjenstande fra Nordens yngre Jernalder, at man ved første Øiekast kunde fristes til at troe, at de maatte hidrøre fra en gammel nordisk Nybygd hinsides Østersøen; det er ikke alene Vaabnene, der frembyde en saa slaaende Lighed; for at nævne et Exempel finder man i de liflandske Grave „skaalformige" Spænder, der stemme nøie overeens med dem, der vistnok med Rette ellers ansees for eiendommelige for vore Forfædres Grave. Dog mangler der ikke Forskjelligheder, der i og for sig synes at udelukke Muligheden af, at de liflandske Grave kunne hidrøre fra Nordboer; disse Gravfund omfatte f. Ex. ikke noget eneste Stykke af Guld. Derhos har Bähr eftervìist, at de rigtignok sparsomme historiske Kilder ikke indeholde nogen Hjemmel for Antagelsen af en varægisk Colonisation af Lifland. Den stedfindende Overeensstemmelse mellem dette Lands og Nordens Oldsager kan da, indtil nøiere Oplysninger maatte fremkomme, vistnok kun betragtes deels som et Udtryk for, at begge Lande have staaet paa et og samme Culturtrin, deels maaskee som et Vidnesbyrd om den Samfærdsel, der i hiin Tid maa have fundet Sted mellem Landene, hvilket finder en yderligere Bekræftelse i de til samme Gravfund hørende danske og angelsaxiske Mynter fra Aarene 991—1035. De liflandske Oldsagers Forhold til de nordiske afgiver et slaaende Exempel paa, hvor varsom man maa være ved igjennem Oldsagerne at ville slutte sig til det Folks Nationalitet, hvem de have tilhørt.

Om de nordiske og de med dem beslægtede Sværd ville Fig. 15—18 give os en Forestilling. Den tunge

Fig. 15.

Fig. 16.

Fig. 17.

Fig. 18.

Klinge er gjerne henved 3 Fod lang og 2—2½ Tomme bred; undertiden er den tveægget og da som oftest huulsleben langs begge Sider; men ligesaa tidt er den eenægget og da som oftest uden Huulslibninger. Sværdet er aabenbart langt mere beregnet til at hugge end til at støde med; Bladet har sjeldent nogen egenlig spids Od, og naar det er eenægget, er det simpelthen skraat afstumpet for Enden. Sværdbladet har ved Tangen været befæstet til Fæstet, hvis Haandfang eller Kavle vel altid har været af Træ, Horn eller sligt. Pareerstangen eller Hugroen, som vore Forfædre kaldte den, er gjerne meget tyk, men tidt ikke stort længere, end Klingen er bred; som oftest er den lige, sjeldent bøiet noget fremefter mod Bladet. Den store Sværdknap eller Hjaltet forekommer i forskjellige Former; tidt er den blot en kort og tyk Stang, der sidder tværs paa Enden af Tangen parallelt med Pareerstangen; især hyppig paa danske og norske Sværd er den trekantede eller pyramideformede Knap, som vi see paa det i Fig. 15 afbildede fra det oldnordiske Musæum; temmelig almindelige have de kløverbladformede Hjalter været, som sees paa det danske og

det liflandske Sværd Fig. 16 og 17; endelig er Knappen stundom næsten halv- eller heelkugleformet, som paa det ved Dublin fundne norske Sværd Fig. 18, eller dannet som en flad halvcirkelformet Skive. I Reglen ere baade Knappen og Pareerstangen af Jern, undertiden pletterede med tynde Sølvplader eller indlagte med smaa Stykker af andre Metaller; mindre hyppigt ere disse Dele af Fæstet af Bronce eller endog Sølv; vistnok en stor Sjeldenhed besidder det oldnordiske Musæum i en kløverbladformet Sværdknap udskaaren af Been. Undertiden finder man paa Bladet indridset Mærker eller Indskrifter med Runer eller med Bogstaver, som dog Rusten for længe siden har gjort ulæselige.

Sværdet førtes i en Skede, som var befæstet til Livbæltet ved venstre Hofte; af det Læder eller Træ, hvoraf Balgen var forfærdiget, har man ikke sjelden fundet Levninger ved Sværdbladet; tillige har man fundet Dupskoe og andet Skedebeslag af Bronce, hvorimod hele Sværdskeder af denne Metalblanding ere meget sjeldne [39]). De Broncedupskoe, som findes i Gravene fra Nordens yngre Jernalder, have heelt omfattet Balgens nederste Ende og ere undertiden udførte i gjennembrudt Arbeide; lignende Dupskoe ere fundne i liflandske Grave [40]). I Danmark har man fundet pragtfulde Mundblik til Sværdskeder af drevet Guld [41]), hvilke noksom vidne om den Luxus, Nordboen har anvendt paa sine Vaaben, hvorom da ogsaa de historiske Beretninger vide meget at fortælle. Hvormegen Priis man satte paa sine Vaaben, fremgaaer af den nordiske Skik, som endnu vedligeholdt sig en Tidlang ind i den senere Middelalder, at give dem Egennavne, ligesom vi endnu give Skibene saadanne. Harald Haarderaades Brynje hed Emma og hans Fane Landøde, Oluf den Helliges Øxe Hel og Skarphedins Rimmegyge; Odins Spyd hed Gungner og Einar Thambeskjælvers Bue Thamb; men intet Vaaben nævnes i Sagaerne hyppigere ved Navn end Sværdet, og man tør

vel heri see et Vidnesbyrd om den særlige Anseelse, hvori netop dette Vaaben stod hos vore Forfædre; for den, der kjender lidt til de ældste nordiske Litteraturmindesmærker, falde Sværdnavne som Gram og Mimring, Skrep og Skofnung, Kværnbider, Hneiter og en Mangfoldighed af andre sammen med Erindringén om Heltene i Fortidssagnene og den ældste Historie. At de fremmede Folkeslag tildeels fulgte samme Skik, er vel utvivlsomt, men det er dog kun til ganske enkelte af deres Heltes Sværd, at man besidder Egennavne, som f. Ex. Beowulfs Sværd Hrunting, Rolands Durindard (Dyrendal) og Kong Artus's Caliburne.

Foruden det egenlige Sværd omtale den tidlige Middelalders Skrifter, saavel de nordiske som de fremmede, et Sidevaaben, der i Henseende til Størrelsen synes at have været en Mellemting mellem Sværdet og Kniven; vi mene hermed den saakaldte Sax, der snart benævnes et kort Sværd, snart en stor Kniv [42]. Nogle Oldgranskere have meent, at Saxen var et eenægget, lidt krumt Vaaben, med Æggen paa den indadkrummede Side, altsaa omtrent af samme Form som den tyrkiske Yatagan; i Danmark har man fundet nogle ganske enkelte Vaaben af denne Form, af hvilke Fig. 19 viser os et, der som de andre er uden Pareerstang og uden Sværdknap; disse Vaaben nærme sig imidlertid gjerne det egenlige Sværd saameget i Størrelse, at Begrebet om et kort Værge ikke ret passer paa dem. I Mellemeuropas Grave findes derimod hyppig en Slags eenæggede omtrent 1½ Fod lange Sidevaaben, som, ihvorvel de som oftest ikke have den concave Æg [43], med størst Rimelighed antages for at være de gamle Skribenters Scramasaxe. I Fig. 20 og 21 have vi gjengivet en saadan fra en frankisk Grav i Normandiet og en anden, som er funden i Schweiz. Det er ikkun sjeldent, at Saxen som

Fig. 19.

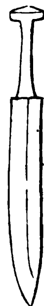

den sidste har en Jernknap paa Enden af Tangen; sædvanlig har denne vistnok været omgivet af et ganske simpelt Træhaandfang. Paa Siderne af Bladet langs med Ryggen findes ofte een eller flere Riller, som man har troet bestemte til at optage en eller anden Saargift; da man har fundet Saxe, hvor disse Riller vare udfyldte med Kobber, synes det dog rimeligere, at de blot have været anbragte der til Prydelse [44].

Fig. 20.

Fig. 21.

I de nordiske Grave fra den yngre Jernalder forekommer Saxen langt sjeldnere end det store Sværd, medens det omvendte Forhold er det fremherskende i Mellemeuropas Lande. Blandt Fundene fra Nordens ældre Jernalder er Saxen derimod ingenlunde sjelden, og den forekommer her i meget nær samme Form som de ovenfor omtalte; kun Tangen er tidt eiendommelig dannet, idet den er flad og gjennemboret med Huller for nogle Nagler, som have fastholdt de Træplader, der have dannet et Haandfang omtrent af samme Form som vore nubrugelige, simple Bordknives [45].

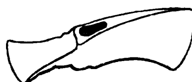
I Sagaerne forekommer der enkelte Steder foruden Saxen andre Navne paa Vaaben, som udentvivl have været lignende korte Sværd eller lange Dolke, hvis nærmere Beskaffenhed og Eiendommelighed dog neppe lader sig udfinde [46]. Temmelig sjelden har man fundet Dolke med tveæggede Klinger af henved en Fods Længde og med Fæster, der baade have Pareerstang og Knap af Jern [47]. Af en heelt anden Slags ere de Knive af forskjellig Størrelse, der findes saa særdeles hyppig i Angelsaxernes, Frankernes og andre mellemeuropæiske Folkeslags Grave, at en Forsker har kunnet sige, at naar der kun findes tvende Ting nedlagte ved Liget, kan man

forud være sikker paa, at det er et Spænde og en Kniv [48]). Da de findes lige hyppig ved mandlige og kvindelige og selv ved Børneskeletter, er det indlysende, at disse Knive idetmindste ikke udelukkende have været bestemte til at bruges som Vaaben; i Formen have de megen Lighed med den ovenfor beskrevne Sax, idet de ligesom denne ere eenæggede og spidse; stundom nærme de sig den i Størrelse, medens man dog ogsaa finder Knive med Blade af ikkun 2½—3 Tommers Længde. Haandfanget, som vel i Reglen har været af Træ, har man undertiden fundet bevaret og prydet med Udskæring eller med Broncebeslag med indfattede Stykker af farvet Glas [49]); meget sjelden har Tangen en Jernknap paa Enden. Skederne saavel til Saxene som til de mindre Knive have som oftest været af Træ og Læder og stundom forsynede med Broncebeslag; i Lifland har man fundet en Knivskede heelt af Bronce og Levningerne af en anden af Læder, gjennemflettet med Broncebaand [50]).

Øxen er et Vaaben, der i Ælde kan maale sig med hvilketsomhelst andet, ligesom det i Middelalderen især i dennes tidligere Afsnit var et af de almindeligste. Gamle latinske Forfattere omtale de nordlige Barbarers Dobbeltøxe »Bipennis«, et Udtryk, som ligeledes findes brugt af den tidlige Middelalders egne Historieskrivere. Denne Benævnelse hentydes naturligst paa en Stridsøxe med et Blad paa hver Side at Skaftet og med begges Ægge stillede parallelt med dette. Mærkelig nok vides ingen tvebladet Øxe af denne Form nogensinde at være funden i eller udenfor Gravene, og i de gamle Afbildninger er det kun som en sjelden Undtagelse, at den findes gjengivet [51]). Nogle Oldtidsforskere have heraf taget Anledning til at opstille den ret rimelige Gisning, at hine Forfattere have brugt Ordet Bipennis som et vedtaget eller rettere overleveret Udtryk for en hvilkensomhelst Stridsøxe uden Hensyn til dens Form. Dog

har man 1844 ved Parfondeval i Normandiet fundet et Redskab, der til en vis Grad svarer til Benævnelsen Dobbeltøxe; som man seer af Afbildningen Fig. 22, har den virkelig et Blad paa hver Side af Skafthullet, af hvilke det ene er dannet som Bladet paa en almindelig Smaløxe og har Æggen stillet i Flugt med Skaftets Retning, medens det andet ligesom Tømmermændenes Skarøxer har Æggen stillet paatværs; denne sidste Omstændighed gjør, at man ikke uforbeholdent kan identificere dette Redskab med de Gamles Bipennis, ihvorvel man ikke er ganske uden Hjemmel for, at man i sin Tid har brugt enkeltbladede Stridsøxer af Form som Skarøxer[52]).

Fig. 22.

De Øxer, som sædvanlig findes sammen med andre Vaaben i Gravene fra den tidlige Middelalder, kunne henføres til tvende Hovedformer, Smaløxen og Bredøxen. Den første Slags findes sjelden i angelsaxiske, men hyppig i frankiske Grave, og man har i denne troet at gjenkjende den »Francisca«, som Historieskriverne

Fig. 23.

Fig. 24.

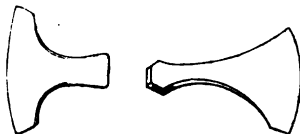
Fig. 25.

nævne som Frankernes Yndlingsvaaben. Fig. 23, 24 og 25 vise os tre frankiske Smaløxer; den første, som er funden i Rhinhessen, har en hyppig forekommende Form med en krum, forneden noget tilbagevigende Æg; de tvende andre, som begge ere fundne i Nordfrankrig, ere af mindre hyppig forekommende Former, af hvilke den sidste ved sin noget længere Æg nærmer sig endeel til Bredøxen[53]). De Smaløxer, som findes her i Norden, ere i Reglen saa medtagne af Rust, at deres oprindelige

Skikkelse ikke er let at bestemme; meest synes de at have lignet den i Fig. 23 afbildede, uden at Bladet dog har dennes bøiede eller svaiede Form. Som man seer, have Smaløxerne noget nær samme Facon, som vore nuværende Vedøxer; at de leilighedsviis have været brugte som saadanne, er vel muligt; men ifald de ikke fortrinsviis havde været bestemte til at tjene som Stridsøxer, vilde man neppe have medgivet de Døde dem i Gravene, og allermindst vilde man have nedlagt en saadan i den frankiske Konge Childerik den Førstes Grav i Tournay.

Bredøxen forekommer mindre hyppig i de mellemeuropæiske Folkeslags Grave, men er ikke sjelden i Norden, hvor den var et baade almindeligt og anseet Vaaben, som selv de største Anførere og Helte have betjent sig af; udentvivl er det Bredøxen, som Kildeskrifterne benævne »den danske Øxe«. Fig. 26 og 27 vise os tvende Hovedformer af Bredøxen; den første, som er fra Tydskland, kan tjene som Typus for dem, der findes i frankiske Grave paa begge Sider af Rhinen; den anden, som er fra en utvivlsomt norsk Grav ved Dublin, har den for de nordiske, de danske Bredøxer fælles Form. I det oldnordiske Musæum findes en slig Bredøxe, paa hvilken Bladet ikke er massivt; Æggen er kun forbundet med Nakkestykket omkring Skafthullet ved tre Bjælker, der convergere henimod dette; paa en anden, sammesteds opbevaret Bredøxe, er Bladet af Bronce, men forsynet med en Æg af Staal; man har heri søgt Forklaringen af den Omstændighed, at paa gamle Afbildninger, f. Ex. baade paa Bayeuxtapetet og paa et i det oldnordiske Musæum opbevaret Kirkemaleri fra det 13de Aarhundrede, findes Øxeblade angivne med en guul Farve, kun med en blaa Æg; dog maa det bemærkes, at paa Bayeux-

Fig. 26. Fig. 27.

tapetet er det stundom ogsaa Bladet, som er blaat, medens Æggen har den gule Farve; da det er aldeles urimeligt at antage, at man skulde give en Jernøxe en Æg af den blødere Bronce, saa maa man, saafremt man ellers vil drage nogen Slutning af de øiensynlig høist vilkaarlige Farveangivelser paa dette Mindesmærke*), antage, at Hensigten har været at fremstille saadanne Jernøxer med Forgyldning paa Bladet, som Kildeskrifterne oftere omtale. Undertiden nævnes Bredøxer, hvis Æg var en Alen lang[54]), men det tør vel antages, at dette er en poetisk Licents; idetmindste ere de Øxer, som hidtil ere fundne her i Norden, sjeldent mere end 8 eller 9 Tommer for Æggen. Af særegne Arter af Øxer omtales flere i Sagaerne; i Egils Saga nævnes f. Ex. Skjægøxen som »et dengang (ɔ: ved Aaret 900) almindeligt Vaaben«[55]), uden at man kan paavise noget jordfundet Stykke eller nogen Afbildning fra den tidlige Middelalder, hvis Form passer til denne Benævnelse; det samme gjælder den »snoghjørnede Øxe«**); af denne Slags var det Vaaben, som Erik Blodøxe sendte Skallegrim som Vennegave; »den var stor, havde krumme fremstaaende Hjørner og var belagt med Guld; Skaftet var med ophøiet Arbeide i Sølv«; høist characteristisk for Nordboernes Betragtning af Vaaben er det, at Skallegrim efterat have modtaget denne kostbare Gave prøvede den ved at bruge den til med eet Hug at slaae Hovederne af to Øxne; den foer derved ned i en stor Kampesteen, der med velberaad Hu var lagt under, og hele Æggen sprang af ved denne Prøve.

---

*) Øxerne findes blandt andet ogsaa angivne med slige sælsomme Farver som Rødt og Grønt, som umulig kunne gjengive det virkelige Udseende.

**) I Strutts „Horda Angel-cynan", 1. Bd., Pl. 31 og 32, findes vel Afbildninger af Stridsøxer, hvis Form ret vel svarer til Benævnelsen „snoghjørnede Øxer"; men det Haandskrift, hvorfra disse Afbildninger ere tagne, er ikke ældre end det 13de Aarhundrede.

Skallegrim tog uden at mæle et Ord det efter hans Mening altfor skrøbelige Vaaben, lagde det over Dørbjælken i sit Ildhuus og lod det ligge der Vinteren over. Om Foraaret sendte han Øxen saa rusten og sodet, som den var bleven ved at ligge i Røgen, tilbage med den Besked, at det ikke havde været den Umag værd at sende et sligt Vaaben fra Norge til Island[56].

Øxebladet var forsynet med et Træskaft, af hvilket man endnu stundom har fundet Levninger bevarede. Ifølge en østromersk Forfatter fra det 6te Aarhundrede[57]) havde Frankernes Stridsøxer meget korte Skafter*). Den danske Bredøxe har derimod havt et langt Skaft til at fatte med begge Hænder. I Beretningen om Slaget paa Lyrskovs Hede siges det om Magnus den Gode, at da han og hans Hær hørte Klangen i Luften af Throndhjems Kirkeklokke Glad, kastede han sin Brynje fra sig og styrtede sig med sin Faders »brede Øxe« Hel i »begge Hænder« imod Venderne[58]). Robert Waces berømte, normanniske Riimkrønike »Le Roman du Rou« gjør den Indvending mod den danske Øxe, at man ikke kunde dække sig rigtig med Skjoldet, naar begge Hænder havde fuldt op at gjøre med at føre Øxen:

»Bien férir é covrir ensemble
Ne pot l'en faire, ço me semble.«[59])

Dog nævnes i Njals Saga netop Skjoldet og Øxen sammen som de Vaaben, Skarphedin førte, dengang han vog Thrain Sigfussøn paa den iislagte Markarfljot[60]).

Ligesom Sværdet og næsten alle andre Vaaben brugtes Øxen ei alene i Kampen paa ganske nært Hold, men ogsaa til at kaste mod den Fjende, man ei kunde

---

*) De i Sønderbrarup Mosen fundne fuldstændige Øxeskafter have en Længde af 24—31 Tommer. See Engelhardt: „Om Sønder-Brarup Fundet“.

naae med Armen. Denne Brug tillægges allerede Frankerne af Forfattere fra det 5te eller 6te Aarhundrede[61]; den samme Sædvane omtales af Sagaerne, og fra Slutningen af Perioden har man en Stadfæstelse af, at den endnu havde holdt sig ved Magt, i et af Knud den Store udstedt Gavebrev til en Kirke i Canterbury, hvori der tales om en Afstand saa langt op paa Strandbredden, som man kan kaste med en Smaløxe fra et seilende Skib ved Høivande[62]). Denne Kastevidde nævnes i et gammelt tydsk Skrift at være saa stor som Breden af tre Bølger paa Havet, en Bestemmelse, der rigtignok ikke er synderlig nøiagtig betegnende.

Et Vaaben, som i visse Maader staaer Øxen nær, er Køllen, der vel i Reglen ikke var andet end en tung Træknippel, men dog stundom synes at have været besat med Jernpigge, saa at den lignede den senere Middelalders »Morgenstjerner« og »Vievandskoste«. Den simple Kølle var et Vaaben, som hvermand lige til den Fattigste kunde overkomme, og som man derfor i Mangel af bedre greb til, naar der var stor Landefare paafærde. Saaledes fortæller Robert Wace, at de menige Almuesmænd, som ved Hastings strede for Kong Harald Godwinson,

»Tels armes portent com ils trovent
Machues portent è granz pels,*)
Forches ferrées è tinels«[63]).

Karl den Store forbyder i et af sine Capitularier Almuesfolkene at møde til Leding udrustede med Køller eller Knipler, i hvis Sted de skulde skaffe sig Buer og Pile[64]). Ogsaa Nordboerne synes i det Hele taget at have betragtet Køllen som et maadeligt Stoddervaaben; kun hvor det gjaldt om at ihjelslaae Bersærker og Ildgjerningsmænd, som ved Finnekunster og Trolddom havde gjort sig saarfaste, saa hverken Æg eller Od bed paa

---

*) Pels betyder Spyd, tinels Stokke.

dem, greb man til at bruge Køllen eller, hvor denne savnedes, Bagen af Stridsøxen[65].

Af intetsomhelst andet Vaaben finder man saa hyppig Levninger i Gravene, og intet nævnes oftere i Kildeskrifterne end Spydet. Dette Vaaben synes at kunne henføres til to Hovedslags, det ene fortrinsviis bestemt til at føres i Haanden og til at støde med, vi kunne kalde det Haandspydet, det andet, Kastespydet, fortrinsviis bestemt til i Frastand at kastes mod Fjenden. Dog fremgaaer det af Beretningerne, at det almindelige Haandspyd ogsaa leilighedsviis blev brugt til at kaste med, ligesaavel som Kastespyd stundom benyttedes som Stødvaaben; ikkun for nogle enkelte særegne Arter af Spyd gjælder det, at de maae antages for udelukkende at have været bestemte til den ene eller den anden Brug. At henføre de mange forskjellige Former af Spydblade, der findes i Gravene, til de tilsvarende gamle Benævnelser, ja selv blot at afgjøre, om et jordfundet Spydblad har hørt til et Haandspyd eller til et Kastespyd, er tidt vanskeligt eller umuligt, da man i mange Tilfælde i denne Henseende ikke har andet at gaae efter end et tildeels paa vedkommende Stykkes Størrelse og Vægt grundet løseligt Skjøn.

Spydklingen bestaaer af Bladet og Læggen; den sidste er stundom fortsat paa begge Sider af Bladet ligetil Spidsen (see Fig. 34 og 38); bagtil ender den som oftest med en kegleformig, huul Dølle eller Fal, som greb over Enden af Spydstagen, til hvilken den som oftest var yderligere befæstet ved een eller flere Klinknagler, der gik paatværs derigjennem; ikkun sjeldent ender Læggen bagtil i en Torn, der har været drevet ind i Enden af Spydstagen[66], og det var isaafald det Træ, som skjulte denne Torn, som af Nordboerne benævnedes Falen. Som oftest er Læggen ikke stort længere, end det var nødvendigt, for at det indvendige, hule Rum kunde fatte Stagen fast nok; stundom danner Læggen

dog en længere eller kortere massiv Jernstang mellem Falen og Bladet (see Fig. 28 og 39).

Fig. 28.

Fig. 29.

Fig. 30.

Fig. 31.

De tvende overveiende hyppigst forekommende Former af Spydblade saavel i mellemeuropæiske som i nordiske Grave ere den bladformede og den rudeformede. Den første see vi paa det i Rhinhessen fundne Spyd Fig. 29, samt paa det norske, ved Dublin fundne Spyd Fig. 30. Det rudeformede Spyd forekommer langt og smalt som Fig. 28 fra samme Findested som Fig. 29, samt kortere og bredere som Fig. 31, hvortil Originalen findes i det oldnordiske Musæum. Meget mærkeligt formedelst de ved Læggen til begge Sider fremstaaende Hager er det tilligemed flere lignende i Normandiet fundne Spyd Fig. 32, til hvilket man i helvetiske Grave har fundet Sidestykker, ligesom ogsaa den samme Spydform synes gjengivet paa en af Knud den Stores Mynter[67]). De simple blad- og rudeformede Spydblade forekomme i alle Størrelser ligefra dem, der ere henved to Fod lange, og hvis vide Døller vidne om, hvor tykt et sligt Langspyds Skaft maa have været, og til dem, hvis hele Længde er nogle faa Tommer, og som man tør antage engang at have hørt til lette Kastespyd. Eiendommelige Former

Fig. 32.

frembyde de i England i gamle angelsaxiske Grave opdagede Spydblade, Fig. 33, 34 og 35, af hvilke det første ligner nogle af de romerske Vaaben, man har fundet i Pompeji[68]), medens de tvende andre og især det sidste, som er fireægget, stemmer meget nær overeens med Spydklinger, som i Mængde ere fundne i fynske og jydske Tørvemoser, og som aldeles sikkert skrive sig fra den ældre Jernalder, altsaa fra et Tidsrum, der ligger forud for Middelalderen.

Fig. 33.

Fig. 34.

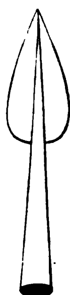

Fig. 35.

Det næsten alenlange, brede Spydblad Fig. 36, er vel ligesom de nærmest foregaaende fundet i en angelsaxisk Grav; ved at betragte det ledes man imidlertid næsten uvilkaarlig til at tænke paa det i de oldnordiske Sagaer forekommende Udtryk, Huggespyd, som antages at betegne det samme Vaaben, som Benævnelsen Kesia, eller idetmindste et dermed nær beslægtet[69]). I Egils Saga forekommer der en Beskrivelse af Kesien, som vistnok er noget utydelig, men som dog formeentlig maa forstaaes paa følgende Maade: Bladet var to Alen langt og dertil bredt; foroven var det udhamret til en firkantet Braad; igjennem Falen, som baade var lang og tyk, gik der en Jernteen; Skaftet var ikke længere, end at man med Haanden kunde naae til Falen, men overmaade tykt og jernbeslaaet heelt over. Denne Slags Spyd kaldtes og-Brynthvarer (ɔ: Brynjebor) [70]). I Oluf den Helliges

Fig. 36.

Saga beskrives Arnljot Gellinas Huggespyd, vel ikke saa omstændelig som Thorolfs Kesia i Egils Saga; men netop nogle af de Egenheder, som her fremhæves ved Kesien, anføres ogsaa om Huggespydet, hvorved den andenstedsfra *) hentede Formodning om disse tvende Vaabens Identitet bestyrkes. Arnljot Gellinas Huggespyd siges nemlig ogsaa at have et Skaft saa langt, at man med Haanden kunde naae Bladet, og paa et andet Sted træffe vi paa en nærmere Bestemmelse af Skaftets Tykkelse, hvor Arnljots Udrustning beskrives saaledes: »han havde Hjelm paa Hovedet og Ringbrynje, rødt Skjold og var gjordet med et indlagt Sværd, og havde i Haanden et stort guldbelagt Spyd med saa tykt et Skaft, at det fyldte Haanden« [71]. Seer man bort fra Størrelsen, saa passer den ovenomtalte Beskrivelse af Thorolfs Kesia i Egils Saga ret vel paa det i Fig. 36 afbildede Spydblad, kun at dette maatte tænkes forsynet med en fremspringende firkantet Braad, hvorhos der maatte tilføies en Jernteen, ɔ: en tynd, rund Jernpind, der gik paatværs igjennem Døllen; at man i hiin Tid virkelig har forsynet Spydene med een eller flere Tværstænger tæt under Bladet, seer man af de samtidige frankiske og angelsaxiske Afbildninger (see Fig. 8, 9 og 37); stundom er endog denne Tværknevl bøiet i allehaande siirlige Former (see Fig. 1). Hvad Hensigten egenlig har været hermed, er ikke let at afgjøre, idet man ikke kan antage, at Knevlen har havt samme Øiemed her som paa den senere Tids Jagtspyd, nemlig at hindre Odden i at trænge saa dybt ind, at den ikke med Lethed kunde drages ud igjen; isaafald vilde Knevlen have været aldeles overflødig ved Kastespyd, men især ved saadanne Spyd, der havde Gjenhager paa Bladet, netop for at dette ikke lettelig skulde kunne drages ud af Saaret.

*) Nemlig fra Sverres Saga.

I Sagaerne forekommer et andet særeget Spyd under Benævnelsen Atgeir, hvilken snart er bleven udlagt til at betyde et Kastespyd, snart til en Hellebard; ingen af disse Udlægninger passer imidlertid til det saaledes i Njals Saga benævnte Spyd, som Gunnar paa Hlidarende fratog Vikingen Halgrim, og som han derefter førte i alle sine Kampe ligetil den, hvori han fik Banesaar, det samme Vaaben, der af sig selv gav en høi Klang, hvergang der forestod Kamp og Mandslæt. Beretningen om den Fegtning, Gunnar med sine to Brødre bestod ved Knafahole, viser at dette Spyd ikke var noget let Kastespyd, aldenstund han dermed gjennemborede en Mand, svang ham op dermed og kastede ham ud i den forbiflydende Rangaa; endnu mindre kan det have været en Hellebard, eftersom Gunnar strax efter kastede det mod en anden Fjende og det saa stærkt, at det gik midt igjennem denne og fæstede sig i Jorden bagved ham [72]). Herefter maa man da antage, at Gunnars Atgeir har været et stort og stærkt skæftet Spyd uden Gjenhager paa Bladet og uden Tværknevl, og man kan neppe komme dets islandske Benævnelse nærmere end ved som N. M. Petersen at oversætte den ved Langspyd.

Et islandsk Udtryk, som ganske sikkert maa hentydes paa en Slags lette Kastespyd, er det oftere forekommende Gaflok. Deels er dette Ord udentvivl en Fordreielse af det franske Ord Javelot, deels har man Vidnesbyrd om, at Friserne rigtignok paa et senere Tidspunkt benævnede deres Kastespyd med det samme Navn (gaveloche) [73]).

Den østromerske Forfatter Agathias, som levede i det 7de Aarhundrede, fortæller, at Frankerne paa hans Tid brugte en Slags Spyd, som han kalder Angonas, og som tjente baade til at støde og til at kaste med; det var af middelmaadig Størrelse, men meget tungt, fordi Stagen var beslaaet med Jern heelt over undtagen der, hvor man fattede den med Haanden. Bladet havde to

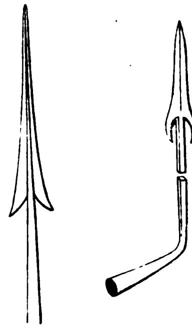
tilbagegaaende Hager, der gjorde det meget vanskeligt at drage det ud af det Saar, det havde frembragt[74]. Mærkeligt er det, at medens Frankernes og Angelsaxernes Billedhaandskrifter ofte vise os Spyd med Gjenhager, som Agathias omtaler dem, og det ei alene korte Kastespyd, saaledes som vi see paa den fra et angelsaxisk

Fig. 37.

Psalterium tagne Fig. 37, men ogsaa lange Haandspyd (see Fig. 8), saa høre dog Spydblade af denne Form til de allerstørste Sjeldenheder i de mellemeuropæiske Gravfund. I Fig. 38 og 39 see vi tvende slige Spydblade, det første, der omtrent er 11 Tommer langt, er fundet i Kent i England, det andet er fundet ved Metz i Frankrig. I det oldnordiske Musæum her i Kjøbenhavn opbevares der en Mængde Spydsodder med Gjen-

Fig. 38. Fig. 39.

hager, af hvilke adskillige have en slaaende Lighed med de tvende her afbildede, især med den i Frankrig fundne, der har den eiendommelige lange Læg; enkelte af dem have den sædvanlige bladformede Facon paa den ene Side, medens de paa den anden Side have en Gjenhage[75]. Disse Spyd hidrøre imidlertid utvivlsomt fra den ældre Jernalder; deres fortrinlige og omhyggelige Forarbeidning, deres høist elegante Former og siirlige Udsmykning med Sølvindlægning, med smukt profilerede Baand omkring Læggen og med den nøiagtige Tilslibning af Døllens ydre Flade som en tolv- eller sextenkantet Pyramide tale høit nok om en Culturperiode, i hvilken Nordens Beboere have modtaget en gjennemgribende Smagspaavirkning fra et høit civiliseret Folk, der har været i Besiddelse af en fuldt udviklet og forfinet Kunst. I den Afdeling af det oldnordiske Musæum, som omfatter den yngre Jernalder, forefindes kun et Par ganske enkelte Spyd med Gjenhager; de kunne i Formskjønhed langtfra maale sig med hine ældre; men de bekræfte Sagaernes Udsagn, at Nordboerne brugte Spyd af denne Slags, hvilke formodenlig have været betegnede med det oftere forekommende Navn Krogspyd.

»Ei er eens skæftet alle Mænds Spyd«, siger allerede et gammelt Ordsprog[76]. Vi have seet, at den af Agathias beskrevne Angonas ligesom ogsaa Nordboernes Kesier havde tykke jernbeslagne Stager, der ikke synes at have været længere end en 7 eller 8 Fod; det almindelige Haandspyd maa have været endeel længere, men hvormeget er vanskeligt at afgjøre; af en let begribelig Grund har man i Gravene kun kunnet nedlægge korte Spyd af en 6 eller 7 Fods Længde; saalangt som den senere Middelalders Spyd*) synes Haandspydet ikke at have kunnet være, og man kan vel efter Haand-

*) I Magnus Lagabæters Gulathingslov bydes, at man skal maale Veis Brede med en otte Alens Spydstage.

tegningernes rigtignok ikke meget tilforladelige Vidnesbyrd antage, at en Længde af 10, høist 12 Fod har været den almindelige*). Skaftet paa de lettere Kastespyd har vel knap været længere end Mandshøide. Spydstagens Tykkelse har efter Døllernes Vidde at dømme været lidt over eller lidt under en Tomme; dog havde, som vi have seet, Kesien og Huggespydet meget førere Skafter. Stagen var af en seig og haard Slags Træ, sædvanligst Asketræ eller Fyrretræ; den nederste Ende var stundom beskyttet ved en Jernsko, der almindeligst som den ved Fig. 30 afbildede havde en kegleformet Huling til Skaftet, sjeldnere en Torn, der gik ind i Træet.

Ikke alene den før nævnte græske Historieskriver Agathias, men ogsaa hans Landsmand Prokop, der var Belisars Haandskriver, beretter, at Frankerne paa deres Tid ikke brugte andre Fjernvaaben end Kastespyd, men hverken Buer eller Slynger. Dette mærkelige bestemte Udsagn svækkes imidlertid derved, at Frankernes saliske Lov, som antages at skrive sig fra Begyndelsen af det 6te Aarhundrede, aldeles utvetydig hentyder til Brugen af Buen, idet den fastsætter Bøder for den, som afhugger anden Mand den Finger, hvormed han spænder Buen, ligesom den et andet Sted fastsætter meget høie Bøder for den, der saarer en Anden med en giftig Piil[77]). Om Buens almindelige Brug i en noget senere Tid kan der ingen Tvivl være; vi have seet, at paa Karl den Stores Tid hørte en Bue med to Strenge samt en Tylvt Pile med til den frankiske Krigsmands fuldstændige Udrustning, og at den regnedes for et Vaaben, som selv den fattigste Krigsmand kunde og skulde være forsynet med. Ogsaa blandt Nordboerne var Buen et yndet Vaaben, og Sagaerne fremhæve tidt en og anden Helts Færdighed

---

*) Den længste af de i Sommeren 1859 i Viemosen i Fyn fundne Spydstager fra den ældre Jernalder har en Længde af over 11 Fod.

i at bruge den, som det f. Ex. er Tilfældet med Gunnar paa Hlidarende, Ivar Beenløse, Einar Thambeskjælver og Palnatoke.

Buen antages i den tidlige Middelalder kun at have været kjendt i sin ældgamle, simple Form, Haandbuen*), som vi see gjengivet i Fig. 10. Det var en elastisk, noget bøiet Træstang, hvis Ender vare forbundne med eñ Streng; paa det ovennævnte Billede har Strengen ved den ene Ende en Løkke, der tyder hen paa, at den her med Lethed kunde løses fra. Selve Buen synes at have havt en Længde af fire eller fem Fod og selv derover; den forfærdigedes af Alme- eller Taxtræ og fik derefter sine conventionelle poetiske Navne i den nordiske Skjaldekunst. Af Buerne er der ingen Levninger blevne bevarede fra den Periode, vi her omtale; derimod er der mærkelig nok baade ved Sønderbrarup og ved Allesø fundet næsten fuldstændig bevarede Træbuer fra den ældre Jernalder; de ere omtrent 5 Fod lange og paa

*) I Almindelighed antages den anden Hovedform af Buen, Armbrøsten eller Korsbuen først at være opkommen i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede og først ved Slutningen af samme at være bleven et almindeligt Krigsvaaben trods Pavernes Forbud. Imidlertid fortjener det maaskee at bemærkes, at der i Viollet-le-Ducs fortræffelige Værk: Essai sur l'Architecture militaire au Moyen-Age (Paris 1854) p. 23 findes gjengivet en Fremstilling af en Beleiring, hvor der iblandt Angriberne ogsaa er en Armbrøstskytte. Det Haandskrift, hvorfra dette Billede er taget, angives at skrive sig fra det 10de Aarhundrede, og denne Angivelse turde have meget for sig efter Billedets Characteer at dømme; forskjellige af Figurerne paa Billedet ere udrustede med det cirkelrunde, stærkt hvælvede Haandskjold, men en spids Bukkel paa Midten, hvilket er saa characteristisk for den tidlige Middelalder. Noget almindeligt Krigsvaaben har Armbrøsten imidlertid upaatvivlelig ikke været i det indeværende Tidsrum. Nøiere Oplysninger om Armbrøstens Opkomst som Krigsvaaben kunne søges i Meyricks „Inquiry into antient Armour", Vol. I, p. 80, og Hewitts „Ancient Armour and Weapons" p. 158.

Midten $1\frac{1}{3}$ Tomme tykke; de findes meget omhyggelig tildannede saaledes, at de ere fladere paa den indvendige end paa den udvendige Side; begge Ender bære Spor af at have været forsynede med Beviklinger, der maaskee have tjent til at hindre Træet i at spaltes, maaskee ogsaa til at fastholde Buestrængen[78]. Denne sidste har vistnok været flettet af Tarmsnore; at den idetmindste har maattet have en betydelig Styrke og ikke har kunnet erstattes ved en almindelig Snor, kan man slutte af det bekjendte Optrin i Njals Saga, hvor Gunnar i sin sidste Kamp efter at have faaet sin Buestræng hugget over, beder sin Hustru om at offre en Lok af sit Haar, for at hans Moder deraf kunde flette en ny Stræng, men faaer Afslag, saa at han maa gribe til sit Langspyd[79]. Ved Brugen holdt Skytten Buen lodret foran sig med den venstre Haand, medens han med den høire trak Strængen med Pilen tilbage henimod Øiet for at tage Sigte. Hvor langt man kunde skyde med Haandbuen, er vanskeligt at afgjøre, da de Beretninger, der somme Steder findes i Sagaerne, sikkert ere overdrevne; stort mere end 100 eller høit regnet 150 Alen har Haandbuens Skudvidde dog neppe været[80].

Det bedste Beviis for Buens almindelige Udbredelse i den tidlige Middelalder har man deri, at man saa tidt i Gravene fra denne Periode finder Pilespidser af forskjellige Former, hvoriblandt fire ere gjengivne i Fig. 40—43,

Fig. 40.

Fig. 41.

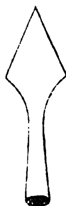

Fig. 42.

Fig. 43.

af hvilke den første er funden i England, de tvende næste i Normandiet, den sidste endelig i Liffland. Almindeligst er Odden rude- eller bladformig, men dog ikke ganske sjeldent udstyret med længere eller kortere Gjenhager. Odden har været befæstet til Pileskaftet enten ved en liden Dølle eller oftere ved en Torn; i sidste Tilfælde har Skaftet vistnok været flakt i Enden og forsynet med en Bevikling for at forebygge, at det skulde flækkes mere end nødvendigt; saaledes beskafne ere idetmindste de Pileskafter, som man har fundet bevarede i Moserne ved Allesø og Sønderbrarup. Disse Pile, der synes at være af Fyrretræ, og af hvilke nogle have en Længde af over 2½ Fod, ere paa Midten, hvor de ere tykkest, omtrent ½ Tomme tykke; de blive noget tyndere henimod begge Ender, men have dog bagtil en tykkere Knup, i hvis bageste Flade der findes udskaaret en omhyggelig afrundet Kjærv for Buestrængen; den bageste Deel af Pileskaftet bærer altid Spor af en Bevikling, som har fastholdt fordetmeste fire Rækker af Fjer[81]); hvad derimod Hensigten har været med en Bevikling, der sommetider har siddet om Midten af Skaftet, veed man ikke at angive*).

Bueskytten førte sit Forraad af Pile i et Kogger, som han bar i en Rem over den ene Skulder eller om Livet. Koggeret var vel forfærdiget af Læder, Træ eller Bark; af et Pilekogger forfærdiget af dette sidste Stof og

---

*) Her som flere Steder have vi omtalt Gjenstande fra Fund, der utvivlsomt tilhøre den ældre Jernalder og altsaa ere ældre end det Tidsrum, vi egenlig afhandle. Vi behøve neppe at sige, at Grunden hertil er den, at vi, da man ikke besidder Spydstager, Buer eller andre Træsager fra den yngre Jernalder, have troet det rigtigt at kaste et Blik paa de tilsvarende, ved et mærkeligt Held opbevarede Gjenstande fra den ældre Jernalder, da disse synes at frembyde det bedste Middel til at komme til en idetmindste tilnærmelsesviis rigtig Anskuelse af de Gjenstande fra det følgende Tidsrum, som vi ikke kjende fra første Haand.

forsynet med Broncebeslag har man fundet Levninger i en liflandsk Grav[82].

Et vistnok ligesaa ældgammelt Fjernvaaben som Buen er Slyngen, der ligesom hin har været brugt i den tidlige Middelalder om end maaskee mindre hyppig. Den almindeligste Form var Haandslyngen, som bestod af en flad Pung eller Pose, der var forsynet med to lange Remme eller Snore; i Posen lagde man en Steen af passende Vægt og Størrelse, fattede dernæst begge Remme med Haanden og svang Posen med Stenen hurtig rundt i Luften, indtil man ved at slippe den ene Rem bragte Posen til at aabne sig og Stenen til at fare ud i den tilsigtede Retning[83]; Slyngeskyttens Kunst bestod i at slippe Stenen af Posen netop i det Øieblik, hvor den kunde fare ud under den rette Høidevinkel for ved den bibragte Hastighed at ramme Maalet; det er indlysende, at der maatte udkræves en overordenlig Øvelse og Færdighed hos Slyngeskytten, for at han skulde kunne ramme Maalet anderledes end ved et reen Slumpetræf. Langt lettere var det, som det gjentagne Gange i Sagaerne berettes om de Kæmpende, at gribe til at kaste med Steen paa Modstanderne uden Hjælp af Slyngen. I de nordiske Oldskrifter forekommer der endnu en Art af Fjernvaaben under Navn af »Skepti flettur«, hvilket Ords egenlige Betydning dog endnu neppe tilfulde er afgjort; man har som den formeentlig rimeligste Gisning antaget, at dermed skulde være meent en Slags Stavslynger; dette sidste Vaaben var, idétmindste i den følgende Periode af Middelalderen, indrettet som en Slynge med temmelig korte Remme, af hvilke den ene var gjort fast til Enden af en kun et Par Fod lang Stang, medens den anden med en Løkke gled langs hen ad Stangen. Naar denne blev svunget over Hovedet, gled Løkken ud over Enden af den; Posen aabnedes da, og den indlagte Steen blev fri[84]. Stavslyngen var saaledes indrettet ganske efter samme Princip som Middelalderens store Kaste-

maskiner eller Blider, kun at disse brugte en anden og stærkere mekanisk Kraft end den menneskelige Arms Styrke.

Endnu have vi kun et Par Ord at tilføie med Hensyn til de Kjendingstegn, man benyttede for at skjelne mellem Ven og Fjende. Vi have allerede seet, at Olaf den Hellige lod sine Mænd tegne hvide Kors paa Hjelmene og Skjoldene. Et almindeligere Middel til at skjelne mellem de Stridende var Hærraabet. Som bekjendt raabte Oluf den Helliges Mænd ved Stiklestad: »Frem Christmænd, Korsmænd, Kongsmænd!« undertiden var Hærraabet ikke andet end et Navn, hyppigere en Paakaldelse af Gud eller af en Helgen. Saaledes var Flamlændernes Hærraab Arras!, Normannernes Dex aie! og Franskmændenes det bekjendte Monjoie St. Denis!, om hvis Betydning Historikerne ikke ere ganske enige. Ved Hastings raabte Angelsaxerne Godemite! og Olicrosse!, som Robert Wace skriver disse Ord, idet han trolig tilføier, at de betyde Almægtige Gud og Hellige Kors. I Slaget ved Val-des-Dunes 1047 brugte nogle af de Normanner, som kæmpede for Guido af Burgund imod Vilhelm Bastard, den senere Erobrer af England, Hærraabet »Tur aïe!« altsaa en Paakaldelse af Thor eller Tyr; man har heri, og det vistnok ikke uden Føie, villet see en sidste Levning af nordisk Tro og Sædvane hos Normannerne[85]).

Til Foreningstegn for Hærene og disses særegne Afdelinger i større Slag, brugtes Bannere eller Mærker, som det allerede i de Tider betragtedes som en Æressag for enhver Mand at forsvare til det yderste imod at falde i Fjendens Magt; derfor bleve de paalideligste Krigsmænd satte til at bære Mærket og til at forsvare det, og derfor tog Sigurd Hlødversen i Slaget ved Clontarf Banneret af Stagen og gjemte det under sine Klæder, da den ene Mærkesmand efter den anden blev hugget ned, saa ingen længere vovede sig til at bære det, og han saae, at Slaget gik ham imod[86]). Ogsaa om

Milanesernes Kærrefane stilledes de udsøgteste Krigsfolk. Iøvrigt synes Mærkerne i hin Tid at have været af forskjellig Form. Paa Bayeuxtapetet er et af Angelsaxernes Mærker afbildet som et Spyd, hvortil der er fæstet en udskaaren Drageskikkelse; de andre Mærker paa samme Tapet synes at bestaae af et firkantet eller halvrundt Stykke Tøi, der med den ene Side er fæstet til Stagen og iøvrigt udskaaret i Flige eller Tunger; paa en af Knud den Stores Mynter er Flaget trekantet og smykket med Fryndser. Ikkun sjeldent synes Banneret at have havt Form som et Raaseil eller en Kirkefane og altsaa at have været gjort fast til en Tværstang[87]. Paa Banneret var der gjerne afbildet en eller anden Skikkelse; saaledes førte Oluf den Hellige en Drage i sit Mærke, og uagtet vore indenlandske Kilder tie derom, vide de angelsaxiske Krøniker og Sagn meget at sige om den Ravn, som de Danske førte i deres Fane, og som i Slaget ved Ashingdon slog med Vingerne for at varsle vore Forfædre en herlig Seir[88].

Forklaring af Figurerne.

Fig. 1. En Krigsmand, væbnet med Spyd og Skjold. Fra et angelsaxisk Haandskrift fra Begyndelsen af det 11te Aarhundrede. Taget fra Hewitts „Ancient Armour and Weapons in Europe“ Fig. 15.

Fig. 2. Skjoldbukkel fra en norsk Grav. Tagen fra det antiqvariske Tidsskrift „Urda“, 3 Bd. p. 75. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 3. Skjoldbukkel fra det oldnordiske Musæum. Tagen fra Worsaaes „Nordiske Oldsager“ Fig. 492. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 4. Skjoldbukkel fra en frankisk Grav i Rhinhessen. Tagen fra Lindenschmidts „Das germanische Todtenlager bei Selzen“. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 5. Skjoldbukkel fra en angelsaxisk Grav. Tagen fra Hewitts „Anc. Amour“, Pl. 20. Maalestokken antages at være $\frac{1}{12}$.

Fig. 6. Bronceskelet til en Hovedbedækning, fundet i en Grav i England paa Hjerneskallen af Beenraden. Taget fra „The Archæological Journal“, Vol. III, p. 352. Maalestokken er ubekjendt.

Fig. 7. Goliats-Figur fra et Haandskrift fra det 10de Aarhundrede; det maa bemærkes, at Figuren af Tegneren er tænkt at vende Ryggen mod Beskueren. Tagen fra Hewitts „Anc. Armour“, Fig. 17.

Fig. 8. En Rytterskare fra et angelsaxisk Haandskrift fra omtrent Aar 1000. Tagen fra Hewitts „Anc. Amour“, Fig. 16.

Fig. 9. Gruppe af Ryttere fra et Haandskrift fra det 10de Aarhundrede. Tagen fra Bordier og Chartons „Histoire de France“, Vol. I, p. 231.

Fig. 10. En Bueskytte med Hjelm og Spangebrynje fra et Haandskrift fra det 9de Aarhundrede. Tagen fra Hefners „Trachten des christlichen Mittelalters“, 1. Bd. Pl. 51.

Fig. 11. Gruppe af Krigsmænd, af hvilke den midterste er iført en Ringbrynje, fra et angelsaxisk Haandskrift fra omtrent Aar 1000. Tagen fra Hewitts „Anc. Amour“, Fig. 13.

Fig. 12 og 13. Sværd fra frankiske Grave i Rhinhessen. Tagne fra Lindenschmidts „Todtenlager bei Selzen“. Maalestokken er $\frac{1}{24}$.

Fig. 14. Sværd fra en angelsaxisk Grav. Taget fra „The Archæological Journal“, Vol. V p. 293. Maalestokken er $\frac{1}{24}$.

Fig. 15 og 16. Sværd fra det oldnordiske Musæum. Tagne fra Worsaaes „Nordiske Oldsager“, Fig. 493 og 495. Maalestokken er $\frac{1}{24}$.

Fig. 17. Sværd fra en liflandsk Grav. Taget fra Bährs: „Die Gräber der Liven,“ Pl. XVIII. Maalestokken er $\frac{1}{24}$.

Fig. 18. Sværd fra en norsk Grav ved Dublin. Taget fra Worsaaes „Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland“, p. 406. Maalestokken er $\frac{1}{24}$.

Fig. 19. Krumt Sværd fra det oldnordiske Musæum. Taget fra Worsaaes „Nordiske Oldsager“, Fig. 496. Maalestokken er $\frac{1}{24}$.

Fig. 20. Sax fra en frankisk Grav i Normandiet. Tagen fra Cochets „La Normandie souterraine“, p. 434. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 21. Sax fra en schweizersk Grav. Tagen fra Troyons „Les Tombeaux de Bel-Air“, Pl. V. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 22. Dobbeltøxe fra en frankisk Grav i Normandiet. Tagen fra Cochets „Normandie sout.“, p. 306. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 23. Smaløxe fra en frankisk Grav i Rhinhessen. Tagen fra Lindenschmidts „Todtenlager bei Selzen“. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 24 og 25. Smaløxer fra frankiske Grave i Normandiet. Tagne fra Cochets „Normandie sout.“, Pl. III. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.

Fig. 26. Bredøxe fra en frankisk Grav i Rhinhessen. Tagen fra Lindenschmidts „Todtenlager bei Selzen". Maalestokken er $\frac{1}{12}$.
Fig. 27. Bredøxe fra en norsk Grav udenfor Dublin. Tagen fra Worsaaes „Minder om de Danske og Nordmændene i England" p. 407. Maalestokken antages at være $\frac{1}{12}$.
Fig. 28 og 29. Spydblade fra frankiske Grave i Rhinhessen. Tagne fra Lindenschmidts „Todtenlager bei Selzen". Maalestokken er $\frac{1}{12}$.
Fig. 30. Spydblad og Landsesko fundne i en norsk Grav ved Dublin. Tagne fra Worsaaes „Minder om de Danske og Nordmændene i England", p. 407. Maalestokken antages at være $\frac{1}{12}$.
Fig. 31. Spydblad fra det oldnordiske Musæum. Taget fra Worsaaes „Nordiske Oldsager", Fig. 498. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.
Fig. 32. Spydblad fra en frankisk Grav i Normandiet. Taget fra Cochets „Normandie sout.", p. 283. Maalestokken er $\frac{1}{12}$.
Fig. 33, 34, 35 og 36. Spydblade fundne i angelsaxiske Grave. Tagne fra Hewitts „Anc. Armour", Pl. 2 og 3. Maalestokken er ubekjendt; dog kan Fig. 36 antages for at være i omtrent $\frac{1}{12}$ sand Størrelse.
Fig. 37. Gruppe af kæmpende Engle fra et angelsaxisk Haandskrift. Tagen fra Cochets „Normandie sout.", p. 295.
Fig. 38. Spydblad fra en angelsaxisk Grav. Taget fra Hewitts „Anc. Armour", Pl. 2. Maalestokken antages at være $\frac{1}{12}$.
Fig. 39. Spydblad fra en frankisk Grav ved Metz. Taget fra Cochets „Normandie sout.", p. 352. Maalestokken er ubekjendt.
Fig. 40. Pilespids fra en angelsaxisk Grav. Tagen fra Hewitts „Anc. Armour", Pl. 10. Maalestokken er ubekjendt.
Fig. 41 og 42. Pilespidser fra frankiske Grave. Tagne fra Cochets "Normandie sout.", p. 285 og Pl. XVI. Maalestokken er for den første $\frac{1}{2}$, for den anden $\frac{1}{6}$.
Fig. 43. Pilespids fra en liflandsk Grav. Tagen fra Bährs „Gräber der Liven", Pl. XVIII. Maalestokken er $\frac{1}{6}$.

Anmærkninger.

[1]) Jfr. Abbed Cochets Værk: „La Normandie souterraine" (2den Udg. Paris 1855), p. 314—15 og 226, samt „The Archæological Journal", Vol. V, p. 294.

[2]) Jvfr. Worsaae: „Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland" (Kjbhvn. 1851) p. 404 o. flg.

[3]) Jvfr. Depping: „Normannernes Søtoge og deres Nedsættelse i Frankrig". Med adskillige Forandringer oversat af N. M. Petersen (Kjbhvn. 1830) p. 405, hvor det mærkelige Kildested hos Benedikt af St. Maur findes anført.

[4]) Jvfr. Jesuiten G. Daniels „Histoire de la Milice françoise" (Amsterdam 1724) Vol. I p. 36. Af dette vigtige Værk er der i Paris 1773 udkommen en Abrégé, som rigtignok er endeel handeligere end det to Qvartbind store Originalværk, men som til Gjengjæld mangler de mange Citater af Kildeskrifterne, der give Originalen saa megen Værd for den, der ikke kan gaae til disse selv. See ogsaa Peucker: „Das deutsche Kriegswesen der Urzeit" (Berlin 1860) 1ste Bd., p. 60.

[5]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer, udgivne i Oversættelse af det Kongelige nordiske Oldskriftselskab", 11te Bd. p. 169.

[6]) Jvfr. Samme Værks 5te Bd. p. 59.

[7]) Jfr. Daniels „Milice franç." Vol. I. p. 31.

[8]) Jvfr. Hewitts: „Ancient Armour and Weapons in Europe" (Oxford & London 1855) p. 38.

[9]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer" 4de Bd. p. 88.

[10]) Nærmere Oplysning om den i de oldnordiske Sagaer beskrevne Mandsdragt kan søges i Weinholds „Altnordisches Leben" (Berlin 1856) p. 158—172, o. 176—180.

[11]) Ovale Skjolde skulle ifølge Kuglers „Kleine Schriften u. Studien zur Kunstgeschichte", 1ste Bd. p. 77 findes afbildede i det saakaldte Wessobrunner-Haandskrift i München; ogsaa Cochet antager, at Frankernes Skjolde idetmindste sommetider have været ovale; see „La Normandie sout." p. 289.

[12]) Se Cochets „Normandie sout." Pl. XVI og VIII.

[13]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer" 4de Bd. p. 88 og 5te Bd. p. 51.

[14]) Jvfr. N. M. Petersen: „Fortællinger om Islændernes Færd ude og hjemme", 3die Bd. p. 182.

[15]) Jvfr. Samme Værks 2det Bd. p. 188.

[16]) Jvfr. „The Archæological Journal", Vol. III, p. 352 o. 353.

[17]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer", 5te Bd. p. 76.

[18]) Jvfr. Hewitt „Anc. Armour" p. 64, samt Meyricks „Critical Inquiry into antient Armour" (London 1824), Vol. I, p. LXIV i Indledningen.

[19]) Afbildet i Worsaaes „Nordiske Oldsager i det Kongelige Museum i Kjøbenhavn" (Kjbhvn. 1859) Fig. 474.

[20]) Til disse Forfattere hører Sir Samuel Meyrick, hvis ovenfor citerede Værk ei alene har den Fortjeneste at have brudt Isen for

det videnskabelige Studium af Middelalderens Vaaben, men endnu er at betragte som et Hovedværk ved dette Studium.

[21]) Kortest og meest explicit findes denne Theori om den tidlige Middelalders Ringbrynjer maaskee fremsat i von Sackens „Die k. k. Ambraser Sammlung" (Wien 1855), 1ste Bd. p. 57—62.

[22]) Hewitt har i sin „Anc. Armour" p. 121 og 124 givet en Prøvesamling af de paa Mindesmærkerne hyppigst brugte Betegnelser af Brynjer.

[23]) Jvfr. Meyricks „Inquiry into ancient Armour", Vol. I p. 39—48, hvor der findes en Discussion af Fremstillingerne paa de berømte Glasmalerier, som fordum fandtes i Abbediet St. Denis ved Paris. See ogsaa det i det norske antiqvariske Tidsskrift „Urdas" 1ste Bd. beskrevne og afbildede Kirkemaleri fra Nedstryens Kirke.

[24]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour" p. 64 og Stotthards Billedværk over Bayeuxtapetet Pl. XVI.

[25]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour" p. 63 og von Leber: „Wiens kaiserliches Zeughaus" (Leipzig 1846) 2det Bd. p. 498.

[26]) See Rafns Oversættelse af Volsunga Saga (Kjbhvn. 1822) p. 107.

[27]) Deriblandt v. Leber, der selv har gjort opmærksom paa det anførte Sted i Volsunga Saga.

[28]) Meyrick i hans „Inquiry into antient Armour", Vol. I p. 2.

[29]) See „Antiqvarisk Tidsskrift" for 1849—1851 p. 111. Med hvilken Hjemmel Vosgraff i sin „Norriges Krigshistorie i Middelalderen" (Christiania 1834) p. 228 angiver, at Levninger af flettede Ringbrynjer ere fundne i norske Grave, vide vi ikke.

[30]) Jvfr. Engelhardts Afhandling om Sønderbrarup-Fundet i „Slesvigske Provindsialefterretninger" for 1858.

[31]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour" p. 63.

[32]) Findes nævnt i de Saulcys „Catalogue du Musée de l'Artillerie" (Paris 1855) under Nr. 12.

[33]) See f. Ex. Hefners „Trachten des christlichen Mittelalters" (Mannheim 1840—54) 1ste Bd. Pl. 51.

[34]) Jvfr. Daniels „Milice franç.", Vol. 1 Pl. 31, og Hewitts „Anc. Armour" p. 8.

[35]) Sporer, Bidsler, Stigbøiler og andet Ridetøi fundet i den tidlige Middelalders Grave findes afbildet i Worsaaes „Nordiske Oldsager" Fig. 480—487, Bährs „Die Gräber der Liven" (Dresden 1850) Pl. XVI og XVII, Lindenschmidts „Das germanische Todtenlager bei Selzen" (Mainz 1848) p. 6 o. 28, Troyons „Description des Tombeaux de Bel-Air" (Lausanne 1841) Pl. V og mange andre Steder.

[36]) Hertil hører f. Ex. det Sværd, der 1653 tilligemed andre Vaaben fandtes i den frankiske Konge Childeriks Grav ved Tournay, og som nu gjemmes i le Musée des Souverains i Paris; det findes afbildet i Daniels „Milice françoise“, Vol. I Pl. 2. Det maa dog fastholdes, at dette Sværd paa ingen Maade kan ansees som en Repræsentant for Frankernes Vaaben i det 5te Aarhundrede.

[37]) Sværd fra den ældre Jernalder findes afbildede i Worsaaes „Nordiske Oldsager“ Fig. 321—323 samt 330.

[38]) Jvfr. Engelhardt: „Om Sønder-Brarup Fundet.

[39]) En Bronceskede findes afbildet i Hewitts „Anc. Armour“ p. 44.

[40]) Af Dupskoe til Sværdskeder opbevares adskillige i det oldnordiske Musæum; lignende fra liflandske Grave findes afbildede i Bährs „Gräber der Liven“, Pl. XV.

[41]) Af de Mundblik af drevet Guld, som opbevares i det oldnordiske Musæum, findes tvende afbildede i Worsaaes „Nordiske Oldsager“, Fig. 430 og 497.

[42]) See Citaterne af Gregor af Tours og Godefridus Viterbiensis i Cochets „Normandie sout.“ p. 340 og 341.

[43]) Et Exempel paa en i Frankrig funden Sax, der har en concav Æg, sees i C. R. Smiths „Collectanea antiqua“, Part I Vol. IV (London 1855) Pl. XII.

[44]) Jvfr. Cochets „Normandie sout.“ p. 341 og Hewitts „Anc. Armour“ p. 53.

[45]) En Sax fra Danmarks ældre Jernalder findes afbildet i Worsaaes „Nordiske Oldsager“, Fig. 324.

[46]) Jvfr. Weinholds „Altnordisches Leben“ p. 201.

[47]) Tveæggede Dolke med Knap og Pareerstang paa Fæstet findes i det oldnordiske Musæum; andre findes afbildede i Hewitts „Anc. Armour“ Pl. IX, og i Kellers „Pfahlbauten. Zweiter Bericht.“ (Zürich 1858), Pl. III Fig. 26 og 27.

[48]) See Cochets „Normandie sout.“, p. 338.

[49]) See Hewitts „Anc. Armour“ Pl. IX og Lindenschmidts „Todtenlager bei Selzen“, p. 4.

[50]) See Bährs „Gräber der Liven“ Pl. XV.

[51]) Hewitt veed kun et eneste Billedhaandskrift at anføre, hvori Dobbeltøxer findes afbildede, og dette er ikke ældre end Slutningen af det 11te Aarhundrede; jvfr. hans „Anc. Amour“ p. 48.

[52]) Jvfr. Hewitts „Anc. Amour“ p. 48. Nogen Skarøxe vides ikke at være funden her i Danmark, men vel i Norge; see Tidsskriftet „Urda“, 1ste Bd. p. 233.

[53]) Repræsentanter for de i de mellemeuropæiske Grave forekommende Former af Øxer kunne søges i det af Lindenschmidt endnu ikke fuldstændigt udgivne Værk: „Die Altherthümer unserer

heidnischen Vorzeit", 2det Hefte Pl. ID, hvilket Billedværk overhovedet indeholder en rig Samling af Jernvaaben fra frankiske og allemanniske Grave.

[54]) Jvfr N. M. Petersens „Fort. om Islænderne", 2det Bd. p. 206—207. See ogsaa Citatet af Waces Roman du Rou i Hewitts „Anc. Armour" p. 49.

[55]) Jvfr. N. M. Petersens ovenanførte Værk, 1ste Bd. p. 139.

[56]) Jvfr. Samme Værk, 1ste Bd. p. 136 o. flg.

[57]) Jvfr. Daniels „Milice françoise", Vol. I p. 3.

[58]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer", 5te Bd. p. 124.

[59]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour" p. 49.

[60]) Jvfr. N. M. Petersens „Fort. om Islænderne", 3die Bd. p. 182.

[61]) Jvfr. Daniels „Milice françoise", Vol. I p. 2 og 3, hvor Kildestederne hos Sidonius Apollinarius og Procop ere anførte.

[62]) Jvfr. Hewitts „Anc. Amour" p. 5 og 47. Lignende Betegnelser for en Afstand findes i gamle tydske Kildeskrifter; jvfr. Peuckers „Krigswesen d. Urzeit", 2det Bd. p. 133.

[63]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour", p. 57.

[64]) Jvfr. Peuckers „Kriegswesen der Urzeit", 2det Bd. p. 176.

[65]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer", 5te Bd. p. 78 samt Weinholds „Altnordisches Leben", p. 204 og 205.

[66]) Et Spydblad, der har været fæstet til Stagen ved en inddreven Torn, er afbildet i Bährs „Gräber der Liven" Pl. XI; lignende ere fundne i Norge, see Tidsskriftet „Urda", 1ste Bd. p. 232 og 2det Bd. p. 91.

[67]) See Bonstettens „Recueil d'Antiquités suisses" (Bern 1855) Pl. XXIII, og Meyricks „Inquiry into antient Armour", Vol I Pl. XIII samt Indledningen p. LXIX.

[68]) See Overbecks „Pompeji" (Leipzig 1856), p. 325.

[69]) Jvfr. Weinholds „Altnordisches Leben", p. 194.

[70]) Det her omtalte Sted af Egils Saga findes gjengivet noget forskjelligt i N. M. Petersens „Fort. om Islænderne", 1ste Bd. p. 173, og i Weinholds „Altnordisches Leben" p. 194.

[71]) Jvfr. „Oldnordiske Sagaer", 4de Bd. p. 309 og 5te Bd. p. 64.

[72]) Jvfr. N. M. Petersens „Fort. om Islænderne", 3die Bd. p. 126.

[73]) Jvfr. den i Hewitts „Anc. Armour" p. 219 gjengivne gamle Beretning om den tydske Interimskonge Vilhelm af Hollands ynkelige Endeligt paa et Hærtog mod Friserne 1256.

[74]) Jvfr. Daniels „Milice françoise", Vol. I p. 3 og Hewitts „Anc. Armour" p. 6.

[75]) Spydblade fra Danmarks ældre Jernalder findes afbildede i Worsaaes „Nordiske Oldsager" Fig. 344—352; foruden de her af-

bildede besidder det oldnordiske Musæum en Mængde, af hvilke adskillige frembyde langt ædlere og pynteligere Former.

[76]) See N. M. Petersens „Fort. om Islændernes Færd", 1ste Bd p. 269.

[77]) Jvfr. Daniels „Milice françoise", Vol. I p. 5 og Hewitts „Anc. Armour" p. 5 og 6 samt 54; endvidere Peuckerts „Kriegswesen der Urzeit", 2det Bd. p. 175.

[78]) See Engelhardts Afhandling om Sønder-Brarup Fundet. Den i Viemosen i Fyen fundne Bue tilligemed den øvrige Mangfoldighed af sammesteds fundne Vaaben fra den ældre Jernalder opbevares i det oldnordiske Musæum.

[79]) Jvfr. N. M. Petersens „Fort. om Islænderne", 3die Bd. p. 148.

[80]) See herom Vosgraffs „Norriges Krigshistorie" p. 303. Jvfr. ogsaa Scofferns „Projectile Weapons of War" (4th edit. London 1859) p. 20 o. flg.

[81]) Jvfr. Engelhardt „Om Sønder-Brarup Fundet".

[82]) See Bährs „Gräber der Liven" Pl. XIV.

[83]) Fremstillinger af Slyngeskytter, ved hvilke man tillige oplyses om Haandslyngens Indretning, findes i Stotthards Afbildninger af Bayeuxtapetet, Pl. III, samt i Strutts „Horda Angel cynan", Vol. I, Pl. XVII Fig. 5, og i Hewitts „Anc. Armour" p. 205, hvorved dog maa bemærkes, at alle disse Afbildninger skrive sig fra det følgende Tidsrum af Middelalderen.

[84]) Stavslynger findes afbildede i Strutts „Horda", Vol. I, Pl. XXXI Fig. 5 og 9 og Pl. XXXII Fig. 1, men ligeledes efter yngre Billedhaandskrifter.

[85]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour" p. 20 og 21, samt Deppings „Normannernes Søtoge" p. 472. Med Hensyn til det berømte franske Hærraab: Monjoie St. Denis! tør det ansees for afgjort, at ligesom dets sidste Deel er en Paakaldelse af Frankrigs Skytshelgen, indeholder den første Deel en Allusion til Keiser Karl den Stores Sværd „Ioiuse"; jvfr. Rosenberg: „Rolandskvadet, et normannisk Heltedigt". (Kjbhvn. 1860), p. 239 i Noten.

[86]) Jvfr. N. M. Petersens „Fort. om Islænderne", 3die Bd. p. 349.

[87]) Jvfr. Hewitts „Anc. Armour" p. 86.

[88]) Oplysninger om Nordboernes Mærker og Bannere kunne søges i Worsaaes „De Danske og Normændene i England", p. 81—89. Andre Oplysninger om Middelalderens Faner findes i en Artikel af de Ring „L'Etendard de Brabant au Moyen-âge" i „Messager des Sciences historiques du Belgique", Aarg. 1851, p. 473.

hvilke

p. 269.
„Anc.
wesen

Den i
dighed
evares

. 148.
Jvfr.
ondon

olyses
inger
nan",
205,
e sig

XXI
ngre

Nor-
nske
ige-
gen,
ores
an-

49.

s i
89.
kel
ger

